

BELÜGYMINISZTERIUM

Héra Gábor
Bakó Csaba
Hárs Márton
Berkes Márton (szerk.)

AZ EMBERKERESKEDELEM FÉRFI ÁLDOZATAINAK EGYEDI ELLÁTÁSI IGÉNYEI

BELÜGYMINISZTERIUM

HÁTSÓ BORÍTÓ

ELSŐ BORÍTÓ

BELÜGYMINISZTERIUM

AZ EMBERKERESKEDELEM FÉRFI ÁLDOZATAINAK EGYEDI ELLÁTÁSI IGÉNYEI

Szerző: Héra Gábor (vezető kutató), Bakó Csaba, Hárs Márton
Szerkesztette: Berkes Márton

A kézirat lezárása: 2021. szeptember 30.

A kutatást a **Belügyminisztérium** megbízásából a **SIMPACT Közhasznú Nonprofit Kft.** végezte 2020–2021 folyamán az 1046/2020. (II.18.) Korm. határozat – emberkereskedelem elleni nemzeti stratégia – IV.1.1. számú intézkedése alapján.

A kiadványban kifejtett nézetek kizárólag a szerzők nézőpontját tükrözik, amely nem tekinthető a Belügyminisztérium hivatalos állásfoglalásának.

ISBN: 978-615-6259-09-7

Grafika, nyomtatás: Duna-Mix Kft., Vác.

ELŐSZÓ

A Kormány 2020 februárjában elfogadta Magyarország új emberkereskedelem elleni nemzeti stratégiáját, amely átfogó szemlélettel, a prevenciót, az áldozattá vált személyek védelmét és a bűnözői csoportok elleni fellépést egyaránt fejlesztve veszi fel a harcot a modernkori rabszolgaság ellen. A kutatások ösztönzése is prioritásként jelent meg a stratégia 2020–2021. évi intézkedési tervében annak érdekében, hogy a szakpolitikai tervezés megbízható, tudományos eredményeken alapuljon.

A Belügyminisztérium célja egy eddig részben feltáratlan terület, a munkacélú kizsákmányolást elszenvedő férfi áldozatok eltérő ellátási igényeinek vizsgálata volt. 2020 nyarán nyílt felhívást tettünk közzé a jelenség feltérképezésére, majd a beérkezett 11 pályázati anyag értékelése alapján a SIMPACT Közhasznú Nonprofit Kft. került kiválasztásra.

A kutatók 2020. november végéig előtanulmányt készítettek, ahol röviden bemutatták a hazai intézményrendszert és a férfi áldozatok segítésére vonatkozó nemzetközi jó gyakorlatokat. Második fázisban mélyinterjúk készültek az emberkereskedelem áldozatainak ellátásában jártas szakemberekkel és a munkacélú kizsákmányolás túlélőivel. A férfi áldozatokat övező látenciát ismerve különösen figyelemre méltó az áldozati interjúk 20 fős elemszáma, hiszen így hiteles képet kaphatunk az áldozattá válás háttéréről. Ezt egészíti ki szakértői interjúk felhasználásával az áldozatsegítés hatékony módjainak és a még meglévő hiányosságoknak a bemutatása, valamint a védett házas elhelyezésen kívüli egyéb támogatási formák feltérképezése.

Bízom benne, hogy a kiadvány mindannyiunkat közelebb hoz a munkacélú kizsákmányolás még jobb megértéséhez, és az Olvasó is talál majd olyan információt, amit a saját munkája során is hasznosítani tud.

Ezen a területen a kutatómunkának a legfőbb értékét az adja, ha az egyes megállapításokat a gyakorlatban, a hazai áldozatsegítő rendszer fejlesztési irányainak kijelöléséhez is felhasználjuk. Szándékaink szerint az utolsó fejezetben megfogalmazott ajánlások már a nemzeti stratégia 2022–2023. közötti időszakra vonatkozó intézkedési tervében is megjelennek.

Dr. Hegyaljai Máttyás
emberkereskedelem elleni nemzeti koordinátor

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	3
Módszertan	5
Összefoglaló	7
<hr/>	
1. fejezet: Főbb megállapítások a szakirodalom és az elérhető adatok alapján	12
Az emberkereskedelem formái és mozgatórugói	12
Az emberkereskedelem számokban Európában és Magyarországon	14
2. fejezet: Emberkereskedelem áldozatainak azonosítása és támogatása Magyarországon	18
Az áldozatok azonosítására vonatkozó eljárásrend	18
Az áldozatsegítés intézményrendszere	19
Emberkereskedelem áldozatainak támogatásában tapasztalt hiányosságok	22
Férfi áldozatok segítése – nemzetközi kitekintés	23
3. fejezet: A szakemberek körében készült interjúk tapasztalatairól	26
A férfi áldozatok általános jellemzői	26
Az áldozati létből való kilépés	27
Az ellátórendszer fejlesztési pontjai	28
4. fejezet: Az áldozatok körében készült interjúk tapasztalatairól	34
Családi kapcsolatok	34
Iskolai végzettség, munkaerő-piaci státusz	34
A házi rabszolgaság egyedi jellemzői	35
A külföldi kényszer munkában érintett áldozatok egyedi jellemzői	40
Gondolatok az áldozattá válás elkerüléséről	41
Az áldozatok jövőképe	42
5. fejezet: Javaslatok	43
<hr/>	
Irodalomjegyzék	45
Mellékletek	47
A szakemberek körében alkalmazott interjúvázlát	47
Az áldozatok esetében alkalmazott interjúvázlát	50

MÓDSZERTAN

A kutatás előkészületei 2020 őszén zajlottak. Az előtanulmány elkészítése mellett ekkor történt a kvalitatív vizsgálat során alkalmazott interjúvázlát kialakítása, valamint kapcsolatba léptünk potenciális interjúalanyainkkal is.

Kutatásunknak két célcsoportja volt:

- az emberkereskedelem áldozatainak rehabilitációjában, reintegrációjában jártas **szakemberek**,
- munkacélú kizsákmányolásban érintett (elsősorban) **férfi áldozatok**.

Ez utóbbi csoport tagjaihoz főként a területen dolgozó szakemberek segítségével jutottunk el. Emellett a Facebook felületén fizetett hirdetés formájában próbáltunk kapcsolatba lépni azokkal, akik áldozatként érintettek voltak külföldi kényszer munkában. A hirdetésre reagáló felhasználókat egy, a kutatás számára kialakított oldalra irányítottuk, és arra kértük őket, hogy elérhetőségük megadásával tegyék lehetővé a kapcsolatfelvételt.

A **szakemberi célcsoport** esetében az interjúk leszervezése nem jelentett problémát. A felkeresett interjúalanyok mindegyike nyitott volt a beszélgetésekre, amelyek meglátásunk szerint őszinték és konstruktívak voltak. Az adatfelvétel végére **összesen tíz fővel** készítettünk interjút. Ezeknek a szakembereknek a kutatás támogatásáért ezúton is, ismételten szeretnénk köszönetet mondani.

Az **áldozatok esetében jóval nehezebb és időigényesebb** volt a kívánt elemszám (20 db) elérése, ami miatt a kutatás eredetileg tervezett befejezésének az időpontját is módosítani kellett. A hónapok múlásával újra és újra felkerestük szakember interjúalanyainkat abban bízva, hogy látókörükbe kerültek olyan újabb áldozatok, akikkel interjút tudunk készíteni. Végül hat hónapos terepmunka után sikerült teljesíteni a tervezett interjúszámot.

Az áldozati szegmensben tapasztalható **rekrutációs nehézség több okkal is** magyarázható. A férfi áldozatok ellátásában kiemelt szerepet játszó intézményekbe a **koronavírus-járvány** okozta válsághelyzet miatt nem tudtunk ellátogatni. Bizonyos esetekben ugyan volt lehetőségünk az online történő vagy telefonos interjúk elkészítésére, más intézmények és interjúalanyok esetében azonban kizárólag a személyes találkozó jöhetett szóba. Mindezek miatt egészen 2021 májusáig (a látogatási tilalom feloldásáig) kellett várnunk ahhoz, hogy a terepmunka keretében az utolsó interjúkat is le tudjuk folytatni.

Fontos hangsúlyozni emellett a munkacélú kizsákmányolás férfi áldozatait érintő **látenciát**. Toszeczy Renáta és De Coll Ágnes néhány évvel ezelőtt csak a „csicskák”, azaz a kizsákmányolót, illetve annak családját ház körüli munkával kiszolgáló személyek számát 30 és 40 ezer közé becsülte (2014, p. 26). Ennek ellenére 2011-2012 folyamán a Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) jelentése alapján az emberkereskedelem áldozatait támogató szervezetek kliensei között mindössze nyolc fő volt munkacélú kizsákmányolásban érintett (2013, p. 53). 2014-ben az Európa Tanács emberkereskedelem elleni szakértő csoportjának (GRETA) beszámolója – amely a rendőrségtől, az Igazságügyi Hivataltól és az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálattól (OKIT) összegyűjtött adatokon alapult – 18 főt említ a munkáltatással elkövetett emberkereskedelem áldozataként (2015, p. 9). Ennél is alacsonyabb létszám, 12 fő szerepel a 2017-es évre nézve az Európai Unió statisztikai évkönyvében (2020, p. 140). A nyilvántartásba vett áldozatok száma ezt követően enyhe emelkedésnek indult: az áldozatok azonosítását és irányítását segítő web-alapú rendszerben (EKAT) 2020-ban már 49 rögzítés történt

a jelzőrendszeri tagok részéről, így a nemi megoszlást és a kizsákmányolás formáját tekintve az összes azonosítás (239 fő) egyötödét tették ki a munkacélú kizsákmányolás férfi áldozatai.

Összefoglalva elmondható, hogy a magas hazai becsült létszám ellenére az azonosított és az ellátórendszerben elérhető áldozatok, és azon belül különösen a munkacélú kizsákmányolást elszenvedett férfi áldozatok száma roppant alacsony. Ez a sajátosság is magyarázza a terepmunka elhúzódását és a kívánt interjúszám elérésének hosszabb idejét.

A kutatás során alkalmazott **interjúvázlatok a kiadvány végén** találhatóak meg. A beszélgetéseket rögzítettük, az elhangzottak minden esetben leiratozásra kerültek. A későbbiekben ezek a leírt szövegek alkották az elemzés tárgyát.

Interjúalanyaink önkéntesen vettek részt a kutatásban, számukra **anonimitást** biztosítottunk. A kutatás háttéréről, céljáról és az eredmények felhasználásáról minden esetben információt adtunk át az interjúk leszervezését, illetve azok elkészítését megelőzően.

ÖSSZEFOGLALÓ

A szakemberek körében készült interjúk tapasztalatairól

Az ebben a szegmensben készült interjúk alapján elmondható, hogy az emberkereskedelem áldozatait támogató **ellátórendszerbe elsősorban női kliensek** kerülnek be. Bár a munkacélú kizsákmányolás jellemzően férfi áldozataival kevésbé találkoznak a felkeresett interjúalanyok, ugyanakkor e tekintetben változás figyelhető meg: ennek a csoportnak a láthatósága az elmúlt években egyre erősebb lett.

Interjúalanyaink elsősorban olyan férfi áldozatokkal találkoztak, akik 1) **csicskáztatásban**, illetve 2) **külföldi kényszer munkában** érintettek. Egyéb kizsákmányolási formák (pl. kényszerkoldultatás, szerverkereskedelem) áldozatai szinte egyáltalán nem jelennek meg az ellátórendszerben.

A szakemberek véleménye szerint a munkacélú kizsákmányolás (ezen belül különösen a csicskáztatás) **áldozatai jellemzően**

- **diszfunkcionális családi háttérrel** rendelkeznek,
- gyermekkorukban **bántalmazás áldozatai** voltak,
- már a származási **családjukban** megjelent a **szerfüggőség**,
- saját maguk is **szerhasználók** (jellemzően alkoholfüggők),
- **aluliskolázottak**,
- tartósan **munkanélküliek**,
- **saját ingatlannal nem** rendelkeznek, lakhatásukat önerőből megoldani nem tudják,
- testi vagy szellemi **fogyatékosággal élők**,
- családi, támogató **kapcsolatokkal nem** rendelkeznek.

A **csicskáztatás** áldozatai **inkább idősebbek** (50-60 évesek), míg a **külföldön munkacélú kizsákmányolás** áldozatává válók az **ennél fiatalabb** korosztályhoz tartoznak.

Interjúalanyaink úgy látták, hogy az **áldozati létből való kilépést számos tényező nehezíti** meg, mindekenélőtt a(z)

- kizsákmányolókhöz kapcsolódó **érzelmi függőség**,
- **szerfüggőség**, amely a belátási képességet korlátozza, és csökkenti annak esélyét, hogy az érintett áldozat bentlakásos intézményi ellátást vegyen igénybe,
- alacsony **önértékelés**, amit a kizsákmányolók is igyekeznek tovább rombolni,
- munkacélú kizsákmányolás áldozatait támogató **ellátórendszerrel kapcsolatos információhiány**.

A visszajelzések szerint **kilépésre** jellemzően az áldozattal szembeni erőszak fokozódása vagy valamilyen külső szereplő támogatása (jellemzően rendőrségi rajtaütés) miatt kerül sor.

Az interjúk elkészítése során összegyűjtöttük azokat az észrevételeket, amelyek az emberkereskedelem áldozatait **támogató ellátórendszer problémái**, így közvetve a lehetséges **fejlesztési pontok** tekintetében fogalmazódtak meg.

Beszélgetőtársaink indokoltnak látták az **áldozatazonosítás** terén való előrelépést. A visszajelzések szerint több szektorra és szakember-csoportra (pl. munkaügyi felügyelők, ügyvédek, egészségügyi

dolgozók, de akár a szociális szektor munkatársai vagy éppen a rendőrök) jellemző a munkacélú kizsákmányolással kapcsolatos **információhiány**. További nehézséget jelent, hogy ezek a szereplők esetenként az áldozatok azonosítására vonatkozó, jogszabályban előírt kötelezettségeikkel sincsenek tisztában. Ahogy arra többen rámutattak, ehhez az információhiányhoz a szakemberek képzésének hiányosságai, valamint az adott szektor strukturális, finanszírozási és működési problémái (pl. fluktuáció, leterheltség) is hozzájárulnak.

A visszajelzések egy része az **áldozatirányítás** kapcsán mutatott rá gyakorlati nehézségekre. A munkacélú kizsákmányolásról jelezni kívánó szakemberek a **kidolgozott protokollok hiánya** miatt nem tudják ellátni feladatukat. Más célcsoportok (pl. hajléktalanok, drog-, vagy alkoholfüggők, bántalmazás fiataalkorú áldozatai) esetében egyértelmű, hogy területileg milyen intézmények vállalják fel a koordinálást, az ellátás biztosítását, és ezeknek az intézményeknek milyen eljárásrend keretében adható jelzés. Ilyen protokoll azonban a munkacélú kizsákmányolás áldozatait támogató intézményrendszer esetében nem érhető el.

Ha az áldozatazonosításra sor is kerül és sikerül védett házaspár elhelyezést találni az áldozatoknak, az **utaztatás** kapcsán **további kihívások** szoktak felmerülni. Bár van olyan védett ház, amelyik európai uniós pályázat keretében nyert támogatás révén meg tudja oldani a szállítást, ez a lehetőség mások számára nem biztosított. Mindezek miatt esetenként a jelzést adó szakembert vagy annak intézményét terheli az utaztatás költségének előteremtése, amely utólagosan megtéríthető ugyan, ám ez körülményes, sok adminisztrációval járó és időigényes megoldás. Az utaztatás nehézségei miatt ráadásul előfordulhat, hogy a küldő és fogadó szervek közötti kommunikáció nem zökkenőmentes, ami az áldozatok biztonsága szempontjából is komoly veszélyeket rejt magában.

A 2005. évi CXXXV. törvény fekteti le az állami áldozatsegítő rendszer alapjait és határozza meg a bűncselekmény áldozatainak járó pénzügyi juttatások részletszabályait. Többen jelezték, hogy a munkacélú kizsákmányolás áldozatai esetében az **azonnali pénzügyi segély és állami kárenyhítés** jó eséllyel **nem elérhető**, mivel 1) jellemzően (kifejezetten az áldozatok kérése miatt) büntetőeljárás nem indul, illetve 2) a jogosultságot igazoló dokumentum bemutatásának határideje túl rövid.

A **védett házak** munkatársai esetenként olyan kliensekkel is találkoznak, akiknek ez az intézményi forma nem tud megfelelő ellátást biztosítani; a **speciális szükségletű áldozatok** (pl. szenvedélybetegek, súlyosan fogyatékosak, demensek, skizofrén személyek, menekültek, gyermekek) gondozása ugyanis speciális szakértelmet és fizikai feltételeket követel meg.

További hiányosságként azonosítható, hogy a védett házak szakmai munkáját **nem támogatja egységes módszertani útmutató**. Nincs tehát olyan elv, keretrendszer vagy protokoll, amit mindenhol használnak, ami az összes intézményben a szakmai munka alapját jelentené. Emiatt a támogató munka jellemzőit sokszor az adott szervezet adottságai, humánerőforrása, kapacitása és hagyományai határozzák meg. Többen jelezték, hogy megítélésük szerint a védett házakban hangsúlyosabbnak kellene lennie a **trauma-tudatos szemléletnek**, és indokolt lenne a traumatikus élmények feldolgozására specializálódott **pszichológusok** alkalmazása.

Ezen a ponton szükséges megemlítenünk azt a visszajelzést is, amely a magas- és alacsonyküszöbű szolgáltatások közötti aránytalanságra hívta fel a figyelmet. Előbbi mindenekelőtt a védett házaspár elhelyezést takarja, és komplex ellátást képes nyújtani az áldozat számára. Az ellátórendszerbe lépni nem kívánó személyek számára viszont létfontosságú szolgáltatások (pl. a pszichológusi konzultációk lehetősége) nem érhetőek el, azok biztosítását más intézmény se vállalja magára.

A védett házaspár elhelyezést követő **reintegráció** újabb problémákat hozhat felszínre. A munkacélú kizsákmányolás – ezen belül a csicskáztatás – áldozatai olyan idős emberek, akik családi és támogatói kapcsolatok hiányában, rossz egészségi és fizikai állapotuk, valamint alacsony jövedelmük miatt önálló életvitelre jellemzően nem képesek. Ezeket az áldozatokat a védett házaspár munkatársai más intézményekben (idősek otthonaiban, pszichiátrián, rehabilitációs ellátás vagy a hajléktalanellátás keretén belül) próbálják elhelyezni. Ez a folyamat azonban a helyhiány vagy éppen az áldozat szenvedélybetegségét, kóros mentális állapotát igazoló hivatalos szakvélemény hiánya miatt túl sok időt vesz igénybe.

Találkoztunk olyan szakemberekkel, akik 1) munkacélú kizsákmányolás áldozatait saját családjukhoz gondozták ki, esetleg 2) tudomásuk volt arról, hogy egy korábbi áldozat a védett ház elhagyása után önálló életvitelt folytatott. A visszajelzések szerint ezekben az esetekben is intenzív **utánkövetésre**, támogatásra és mentorálásra lenne szükség – ami viszont a jelenlegi szűkös finanszírozás mellett nem megoldható.

Az áldozati interjúk tapasztalatairól

A terepmunka során interjúalanyainkhoz jellemzően alábbi intézményeken keresztül jutottunk el:

- védett házak,
- hajléktalanellátás intézményei,
- tartós bentlakást biztosító szakellátó intézmények.

A **házi rabszolgaságban** érintett áldozatok gyermekkorukban gyakran szembesültek családi konfliktusokkal, a szülők alkoholizmusával és megélhetési nehézségekkel, esetenként már ekkor bántalmazták őket. Magukat többen családjuk áldozataként írták le, akivel szemben igazságtalanul jártak el. Ezek az okok vezettek ahhoz, hogy a későbbi áldozatok közül többen igen korán elhagyták származási családjukat az önálló élet reményében.

A gyermekkorban megélt családi konfliktusokkal interjúalanyaink jellemzően újra találkoztak azt követően, hogy ők is párkapcsolatba léptek vagy családot alapítottak. Sokan erőszakról, (esetenként a túlzott alkoholfogyasztás és játékszenvedély miatti) veszekedésekről és válásokról számoltak be.

Áldozattá elsősorban a **kiszolgáltatott helyzetben** lévők váltak: a munkanélküliek, a mélyszegénységben élők és azok, akik lakhatási problémákkal küzdöttek (vagy már hajléktalanok voltak). A kiszolgáltatottságból adódóan a későbbi áldozatoknak sokszor látszólag **nincs is más választási lehetőségük, mint elfogadni a kizsákmányoló felajánlását**. Ez a felajánlás legtöbbször a biztos, ingyenes (vagy alacsony albérlés fejében elérhető) lakhatásra és munkalehetőségre vonatkozott. A későbbiekben a kizsákmányoló még egy ideig betartották ígéretüket, de az áldozatok élethelyzete a későbbiekben egyre inkább romlott.

Az áldozati létből való **kilépést több tényező nehezítette** meg:

1. A családi és rokoni támogató kapcsolatok, valamint a pénzügyi tartalékok és a rendszeres bevétel hiánya miatt a munkacélú kizsákmányolás áldozatai **úgy érezték, hogy önálló életvezetésre nem képesek**.
2. Az áldozatok jellemzően **nem ismerték a számukra elérhető szolgáltatásokat**.
3. A házi rabszolgaság áldozatai **gyakran izoláltan éltek**, a kizsákmányolóktól független **szociális kapcsolataik beszűkültek** (illetve olyanokra terjedt ki, akik nem tudtak vagy nem akartak segíteni a kilépésben). Emellett a kizsákmányoló gyakran ellenőrizték, felügyelet alatt tartották áldozataikat.

4. Az áldozatok sokszor **féltek** attól, hogy menekülésüket követően a kizsákmányolók **megtalálják és bántalmazni** fogják őket.
5. Bár a közvetlen közösség, szomszédság és esetenként a hivatalos szervek képviselői is tisztában voltak a kizsákmányolás tényével, **jelzésre és kimenekítésre csak elvértve** került sor.
6. Az áldozatok gyakran **nem jutottak hozzá** az őket megillető **szociális transzferekhez**, így a meneküléssel járó költségeket és az önálló életvitellel járó kiadásokat nem tudták miből fedezni. A menekülést tovább nehezítette, hogy a kizsákmányolók gyakran **elvették az áldozatok személyi okmányait és bankkártyáját**.
7. Az **alkoholfüggőség**, amit a kizsákmányolók gyakran tudatosan mélyítettek el.

Az áldozati létből való **kilépéshez** rendszerint a **megszokotthoz képest is durvább bánásmód** járult hozzá. A másik kilépést segítő tényező volt a **külső segítség**, illetve a külső segítség elérhetőségével kapcsolatos információ eljutása az áldozatokhoz. Interjúalanyaink körében a szociális, támogató tevékenységet végző szervezetek mellett még a rendőrség fellépése adott lehetőséget a kilépésre.

A házi rabszolgaság áldozatai számára az intézményi ellátás kivétel nélkül ugrásszerű életmód-javulást jelentett. Az érintettek mindegyike pozitívan nyilatkozott az ellátásukat, gondozásukat felvállaló intézményekről és az ott dolgozók munkájáról.

A **külföldi kényszermunka** áldozatainak a körében is jellemzőnek mondhatók a családi problémák és megélhetési nehézségek (úgy a származási, mint a saját családban). Az áldozattá válást azonban már más tényezők is elősegítették: sokan például a magasabb jövedelem, a **jobb élet reményében** próbálták munkát találni nyugat-európai országokban. Illetve találkoztunk olyanokkal is, akik saját traumatikus élményeik és magánéleti kudarcaik miatt döntöttek úgy, hogy szerencsét próbálnak külföldön.

Interjúalanyaink mindegyikére jellemző volt, hogy informális kapcsolatrendszerükben felbukkanó személyek támogatásában bíztak akkor, amikor külföldi munkavállalás mellett döntöttek. A célországba való megérkezést követően derült csak ki számukra, hogy a még Magyarországon megígért munkavégzés és lakhatás körülményei nem felelnek meg a valóságnak. Az eredetileg támogatást biztosító személyek ekkor már sokszor elérhetetlenek voltak, a későbbi áldozatoknak egyedül kellett boldogulniuk az idegen környezetben. A házi rabszolgaság esetében megfigyelt áldozattá válási folyamat ebben az esetben is működni látszik: az áldozatok ugyanis szorult helyzetükben kénytelenek voltak elfogadni olyan felajánlásokat, amelyek a későbbiekben a kiszolgáltatottságukat csak tovább fokozták. Élet- és munkakörülményeik egyre nehezebbé váltak, ekkor már megjelent a velük szemben alkalmazott fizikai és lelki agresszió, illetve a fenyegetés is.

A külföldi kényszermunka esetében is **több tényező együttese nehezítette meg a menekülést**:

1. Az **izoláció**, ami elsősorban nyelvtudás és a szociális kapcsolatok hiánya miatt alakult ki.
2. A kizsákmányolók **bántalmazása**, aminek köszönhetően **megtört az áldozatok önértékelése és önbizalma**; egyre kevesebb esélyt láttak arra, hogy képesek elmenekülni és önálló életet élni.
3. A kizsákmányolók által **elvett okmányok, bankkártya** és a megtakarított pénz hiánya.
4. Többen jelezték attól való félelmüket, hogy szökésüket követően kizsákmányolóik **megtalálják és (újra) bántalmazni fogják** őket. Volt, aki attól tartott, hogy menekülése esetén ha őt nem is találják meg, Magyarországon élő **családtagjainak eshet bántódása**.
5. Esetenként a **drogfüggőség**.

A külföldi kényszermunka áldozatai jellemzően a **munkavégzés és a lakhatás körülményeinek drasztikus romlása**, esetenként a velük szemben megnyilvánuló **fokozódó agresszió** miatt döntöttek a szökés

mellett. Találkoztunk emellett olyannal is, aki **külső segítségnek** köszönhetően tudott elmenekülni. Itt érdemes hangsúlyozni, hogy külső segítség lehetett akár egy másik áldozat vagy éppen a szűk szociális kapcsolatrendszerben elérhető személy támogatása, bátorítása.

Interjúalanyaink döntő többsége a beszélgetések időpontjában már önálló életet élt. **Védett házas elhelyezést jellemzően nem vettek igénybe**, a szociális ellátórendszer különböző intézményeivel nem kerültek kapcsolatba. Mivel a bűncselekmény helyszíne külföldön volt, emiatt a kizsákmányolókról és az esetleges büntetőeljárásról szinte senki se rendelkezett információval.

Az áldozatok jövőképe

A **külföldi kényszermunkában** érintett áldozatok körében **óvatos optimizmust** tapasztalunk a jövőt illetően. Ebben a célcsoportban a **magasabb iskolai végzettség, a fiatalabb életkor és a munkatapasztalat** miatt nagyobb az esély a munkaerő-piaci integrációra, a biztos megélhetésre és az önálló életvitelre.

A **házi rabszolgaságban** érintettek esetében a jövőkép már **kilátástalanabb**. Az **idősebb, aluliskolázott, sokszor rossz fizikai és mentális állapotban** lévő áldozatok számára a munkalehetőségek igen korlátozottak, így az önálló lakhatás finanszírozása is szinte reménytelen. Rokoni, családi kapcsolatok hiányában számukra **létfontosságúak a védett házas, illetve a tartós lakhatást biztosító intézmények** szolgáltatásai. Azok nélkül jó eséllyel a mélyszegénység fenyegetné az érintetteket, ami miatt az **újbbóli áldozattá válás is reális veszélyként** jelenhet meg.

Az emberkereskedelem formái és mozgatórugói

Az emberkereskedelem, amit gyakran modernkori rabszolgaságnak is neveznek az ősidőktől kezdve létező jelenség, melynek napjainkban is emberek tízmilliói esnek áldozatul világszerte. A kizsákmányolás számos formát ölthet, melyeket az alábbiakban összegzünk.

- **Szexuális kizsákmányolás** | A szexuális kizsákmányolás vagy szexrabszolgaság legtöbb áldozata fiatal nő vagy 18 év alatti lány, akiket az elkövetők jellemzően félrevezetés (kecsegtető álláshirdetés vagy színlelt érzelmi kapcsolat) útján hálózhatnak be, majd a lelki és fizikai kényszerítés változatos formáit alkalmazva tartanak alávetett helyzetben.
- **Munkacélú kizsákmányolás** | Minden gazdasági szektorban, de különösen a piszkos, veszélyes és nehéz (3D – dirty, dangerous and difficult) ágazatokban van jelen. Globálisan az előfordulás gyakorisága¹ szerinti sorrendben leginkább a ház körüli munkában (24%), építőiparban (18%), ipari termelésben (15%) és a mezőgazdaságban (11%) szenvednek az áldozatok a munkacélú kizsákmányolástól.
- **Koldultatás** | A hivatalos statisztikákban az ún. egyéb kizsákmányolás kategóriájába sorolják. Jellemző a lelegelettebb, akár látható hátrányokkal rendelkező (pl. mozgássérült, értelmileg akadályozott) emberek felhasználása, akiket a bűnözők arra kényszerítenek, hogy az utcán kéregessenek, az így megszerzett pénzt általában teljes egészében elveszik tőlük, miközben nagyon szegényes szállást és ellátást biztosítanak számukra.
- **Szervkereskedelem** | A szervek illegális adásvételét jelenti, melynek veszélyeztetettjei leginkább a 18 és 30 év közötti férfiak, akik mélyszegénységben élnek és általános egészségügyi tudás hiányában nincsenek tisztában szervezetük működésével és a szerveik kivételéhez és értékesítéséhez kötődő egészségügyi kockázatokkal (De Coll és Tatár, 2020). Magyarországon ilyen kizsákmányolási formával érintett áldozat még nem került a hatóságok látókörébe.
- **Bűncselekményre kényszerítés** | Az áldozatokat jellemzően kábítószer-kereskedelem, zsebtolvajlás, bolti lopás, személygépkocsik feltörése stb. elkövetésére kényszerítik. Az elkövetők előszeretettel használnak fel kiskorúakat, akik bizonyos életkor – Magyarországon a 14. életév – betöltése előtt büntetlenséget is élveznek. Az érintett szervek sokszor nem ismerik fel a kényszer és fenyegetés mozzanatát, illetve az emberkereskedelem létét, így a tévesen tettesnek tekintett személy nem érvényesítheti áldozati jogait.

A munkacélú kizsákmányolás két alfaja külön figyelmet érdemel a növekedő trendje és az elterjedtsége miatt (Barabás, De Coll, Mihalkó, Toszeczky, 2019):

- **Szerződéses rabszolgaság** | Az áldozat egy közvetítő ügynökségen keresztül, lakhelyétől távol vállal munkát. A szerződés keretében közvetítói és utazási díjakat terhelnek az áldozatra, melyet az alacsony munkadíjuk terhére számolnak el. A munkáltatók elveszik az áldozatok papírjait, szóban és/vagy fizikailag bántalmazzák őket és meggátolják, hogy a munkavállaló felmondjon, segítséget kérjen vagy elmeneküljön.
- **Adósrabszolgaság** | Európában a férfi áldozatok 54%-a került az adósrabszolgaság csapdájába.² Az ilyen áldozatok a mindennapi pénzhiányukat kölcsönökből próbálják orvosolni, ám a kölcsönt adó személyek visszafizethetetlenül magas kamatokat számítanak fel, majd az adósság fejében az adóst tulajdonuként kezelve dolgoztatják. Az adósok munkáját alacsonyra értékelik, a kikényszerített munka gyakran más családtagokra és a gyerekekre is kiterjed. Magyarország legszegényebb régióinak kistelepülésen az ún. uzsorások akár teljes falvakat is adósrabszolgaságban tartanak. Az adósságcsapda gyakran a munkacélú kizsákmányolás egyéb formájának is előszobája, mint pl. a szerződéses rabszolgaság.

Az elkövetők folyamatosan új potenciális áldozatok felkutatásán dolgoznak, és számos esetben közvetlen életterükből, családi és lakókörnyezetükből toboroznak, ahol könnyedén mozognak és ismerik az áldozatok szociális hálóját, vagyoni helyzetüket. Az internet terjedése és a globalizáció gyorsan növekvő, új toborzási formák kifejlődésével járt, ahol az áldozatokhoz online álláshirdetések segítségével jutnak el, amelyekben a munkavégzés jellege és körülményei nincsenek kifejtve vagy nem fedik a valóságot (De Coll és Tatár, 2020).

Az emberkereskedelem **jellemző áldozatait a fiatal nők, gyermekek és kiszolgáltatott helyzetben lévő csoportok tagjai**, különösen a romák, a bevándorlók és menekültek, a fogyatékkal élők és a szenvedélybetegség.

Az emberkereskedelem globálisan érintett áldozatainak számáról a legátfogóbb becslést a Global Slavery Index projektje biztosítja. Ezt az ENSZ Nemzetközi Munkaügyi Szervezete (ILO), a Walk Free Foundation és a Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) vezeti. A becslés alapja egy 48 ország nemzeti reprezentatív mintáján, 71 ezer fő megkérdezésével végzett kutatás, amelyet az IOM 30 ezer áldozat adatait tartalmazó nemzetközi adatbázisából, valamint az ILO 54 nemzetközi munkaügyi adatbázisából gyűjtött másodlagos adatokkal egészítenek ki.³ Az áldozatok számának becslésén felül ez a kutatás lehetőséget ad arra, hogy faktorelemzés és főkomponens analízis segítségével megmagyarázza és előrejelezze az áldozatok számának alakulását nyilvánosan elérhető statisztikai és makrogazdasági mutatók, valamint nemzetközi összehasonlító társadalmi, jogi és politikai kutatások adataiból.⁴ Ezek alapján az emberkereskedelem mértékének alakulását a következő faktorok befolyásolják az egyes országokban, fontossági sorrendben:

1. Politikai és szabályozási tényezők: politikai stabilitás, emberkereskedelem jogi szabályozása és ellátórendszerének hatékonysága, politikai jogok, fegyverekhez való hozzáférés.
2. Alapvető szükségletekhez való hozzáférés: alultápláltság aránya, mobiltelefon használók száma, társadalombiztosítási rendszer kiterjedtsége, hitelhez való hozzáférés, tiszta vízhez való hozzáférés.

² Uo.

³ <https://www.globallslaveryindex.org/2018/methodology/prevalence>

⁴ <https://www.globallslaveryindex.org/2018/methodology/vulnerability>

¹ *Global estimates of modern slavery: forced labour and forced marriage* (2017). Genf: Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO).

- Társadalmi egyenlőtlenségek: jövedelmi egyenlőtlenség szintje, válsághelyzetben elérhető pénzügyi források, igazságszolgáltatásba vetett bizalom szintje, erőszakos bűncselekmények száma.
- Hátrányos helyzetű társadalmi csoportok: kisebbségek elfogadottsága, migránsok elfogadottsága, homoszexuális jogok.
- Konfliktusok: terrorizmus, polgárháborúk és fegyveres konfliktusok, kitelepített vagy elűdözött népesség.

Az emberkereskedelem számokban Európában és Magyarországon

Európában a szexuális kizsákmányolás az emberkereskedelem legtöbb áldozatot érintő formája. A szexuális kizsákmányolás áldozatai szinte kizárólag nők, illetve lányok (92%), míg a munkacélú kizsákmányolás regisztrált áldozatainak nagy része férfi, vagy fiú (80%) az EU országaiban.⁵ Közép- és Délkelet-Európában az emberkereskedelem regisztrált áldozatainak 17%-a szenvedett munkacélú kizsákmányolástól. Ez arányaiban kevesebb, mint Nyugat-Európában vagy a kelet-európai és dél-kaukázusi régióban. Ezzel összefüggésben Közép- és Délkelet-Európában a környező régióknál alacsonyabb, 20% a regisztrált férfi áldozatok száma.

EMBERKERESKEDELEM REGISZTRÁLT ÁLDOZATAINAK MEGOSZLÁSA 2016 vagy frissebb adatok szerint (%) ⁶		Nyugat-Európa	Közép- és Délkelet-Európa (benne Magyarország)	Kelet-Európa és Dél-Kaukázus
Kizsákmányolás formája	Szexuális	66	70	55
	Munkacélú	27	17	22
	Egyéb	6	13	11
Áldozat neme	Férfi	23	15	31
	Fiú	6	5	4
	Nő	52	51	49
	Lány	19	29	16

Az elmúlt évek globális kezdeményezéseinek köszönhetően (mint pl. a Global Slavery Index projekt) világossá vált, hogy a modern kori rabszolgaság a legfejlettebb gazdaságú és szabályozási rendszerrel rendelkező országokban is nagymértékű probléma, és az áldozatok túlnyomó többsége rejtve marad a hatóságok és segítő szervezetek előtt.

A kelet-közép-európai országok jóval kitettebbek az emberkereskedelemnek, mint a nyugat-európai országok. **Magyarország területén az elérhető legalaposabb becslés szerint mintegy 36 ezer fő⁷ élhet emberkereskedelemnek minősülő alávetett helyzetben.** A társadalmi-gazdasági fejlettség alapján referenciapontnak tekinthető környező országokban e szerint – 1000 főre vetítve – Romániában magasabb, míg Csehországban, Szlovákiában és Lengyelországban enyhén alacsonyabb az áldozatok száma.

⁵ Data collection on trafficking in human beings in the EU (2020). Brüsszel: Európai Bizottság.

⁶ UN Global Report on Trafficking in Persons (2018). Bécs: Az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala (UNODC).

⁷ <https://www.globallslaveryindex.org/2018/data/maps/#prevalence>

	Magyarország	Egyesült Királyság	Németország	Franciaország	Olaszország	Hollandia	Spanyolország	Szlovákia	Lengyelország	Románia
BECSÜLT ÁLDOZATOK SZÁMA a kizsákmányolás helye szerint (bármely időszakban 2012-2016 között)⁸										
Száma (ezer fő)	36	136	167	129	145	30	105	16	128	86
Aránya 1000 lakosra vetítve	3,67	2,08	2,04	2,01	2,43	1,77	2,27	2,94	3,36	4,32
REGISZTRÁLT ÁLDOZATOK az országok területén (EU: 2018⁹, Magyarország: 2020¹⁰)										
Száma	239	6.985	607	1.525	926	668	238	56	222	497
Becsült regisztrálási arány (%)	0,7	5,1	0,4	1,2	0,6	2,2	0,2	0,4	0,2	0,6
Férfi áldozatok aránya (%)	21	61	19	26	9	37	36	39	n/a	27
KIZSÁKMÁNYOLÁS FORMÁJA (2017-2018)										
Szexuális	97	30	67	60	58	63	62	43	35	68
Munkacélú	2	30	18	6	9	18	33	20	47	16
Egyéb	1	40	15	34	33	19	5	37	18	16
EMBERKERESKEDŐK ELLENI ELMARASZTALÓ BÍRÓSÁGI ÍTÉLETEK (2017-2018)										
Ítéletek száma	21	57	319	789	112	96	148	23	35	359
Az áldozatok arányában (%)	8,4	0,8	52,6	51,7	12,1	14,4	62,2	41,1	15,8	72,2

A regisztrált áldozatok becsült arányát tekintve Magyarország megfelel az európai szintnek és egyes nyugat-európai országok becsült regisztrációs arányát meg is haladja. Az Egyesült Királyság és Hollandia minden vizsgált országnál jelentősen nagyobb arányban volt képes felderíteni az emberkereskedelem áldozatait. Az áldozatok relatív magas regisztrálási aránya ugyanakkor még így is csupán azt jelenti, hogy pl. az Egyesült Királyságban minden huszadik áldozat került a hatóságok vagy segítő szervezetek látókörébe a becslés szerint.

Magyarországon megközelítőleg minden ötödik regisztrált áldozat férfi. Ezzel összhangban **Magyarországon alacsony a munkacélú kizsákmányolást elszenvedő áldozatok regisztrálásának aránya.** Ugyanakkor a 2020-ban regisztrált áldozatok között a férfiak részaránya már közel kétszeres emelkedést mutat a 2016-os adatokhoz viszonyítva. Mindeközben az EU 28 tagállamában is jelentősen növekszik a regisztrált férfi áldozatok részaránya. Ez a 2017-2018-as időszakban már elérte a 39%-ot¹¹, míg a 2015-2016-os időszakban még csak 32%¹², 2010-2012 között pedig mindössze 20%-os volt a részarányuk¹³ az összes áldozat között.

⁸ <https://www.globallslaveryindex.org/2018/data/maps/#prevalence>

⁹ Data collection on trafficking in human beings in the EU (2020). Brüsszel: Európai Bizottság.

¹⁰ Az Igazságügyi Minisztérium EKAT adatbázisa (2021. áprilisi adatközlés)

¹¹ Data collection on trafficking in human beings in the EU (2020). Brüsszel: Európai Bizottság.

¹² Data collection on trafficking in human beings in the EU (2018). Brüsszel: Európai Bizottság.

¹³ Report on Trafficking in Human Beings 2010-2012 (2015). Luxembourg: Eurostat.

Az Európában regisztrált magyar állampolgárságú áldozatok 75%-át Magyarországon, míg a fennmaradó 25%-ot túlnyomórészt Németországban, Ausztriában, az Egyesült Királyságban és Hollandiában azonosították 2015-2016 folyamán.¹⁴ Ezzel a mintázattal Magyarország a nyugat-európai és kelet-közép-európai országok között egyfajta átmenetet képez. Míg a nyugat-európai állampolgárságú áldozatok szinte kizárólag saját hazájukban váltak áldozattá, a kelet-közép-európai állampolgárok jellemzően Nyugat-Európában lettek áldozatként regisztrálva (pl. a lengyel állampolgárságú áldozatok 81%-a, a román állampolgárságú áldozatok 100%-a hazáján kívül került a hatóságok látókörébe). Az elmúlt időszak tapasztalatai, illetve nemzetközi együttműködésekől származó visszajelzések alapján **a legtöbb áldozat Magyarország peremvidékeiről származik, ahol a szociális infrastruktúra elmaradottabb és számottevően nagyobb a munkanélküliség.** Ilyen területek főként **Borsod-Abaúj-Zemplén megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, illetve Baranya megye.**

A regisztrált áldozatokhoz képest viszonylag **alacsony a bíróságon elítélt emberkereskedők száma.** 2017-2018 folyamán mindössze 21 elmarasztaló bírósági ítéletet hoztak emberkereskedők ellen Magyarországon,¹⁵ amely közül egy sem volt jogerős. Ezen a téren javulás várható, köszönhetően a Legfőbb Ügyészség időközben meghozott iránymutatásainak, egyedi ügyekben a kerítés és kényszermunka tényállásai Kúria által emberkereskedelemmé való átminősítésének, illetve a Btk. 2020. évi V. törvény szerinti módosításának.

Sebezhetőség az emberkereskedelem szempontjából (Global Slavery Index, 2018)
1 = legalacsonyabb sebezhetőség, 100 = legmagasabb sebezhetőség a 167 vizsgált ország közül

	Szabályozási és politikai problémák	Alapvető szükségletek hiánya	Társadalmi egyenlőtlenségek	Hátrányos embercsoportok	Fegyveres konfliktusok, terrorizmus	Összesített, súlyozott pontszám
Magyarország	23,9	14,8	<u>32,9</u>	<u>48,3</u>	15,5	23,6
Európa és Közép-Ázsia	34,6	16,8	30,2	34,5	20,1	28,2
Globális átlag	48,6	27,0	38,4	37,3	28,7	45,6

Magyarországon a szabályozási és politikai környezet, valamint az alapvető szükségletekhez való hozzáférés erősebb a régió átlagánál, ami segíti az emberkereskedelem visszaszorítását. Azonban a társadalmi egyenlőtlenségek és egyes társadalmi csoportok hátrányos helyzete a régió átlagánál sebezhetőbbé teszi Magyarországot és fontos mozgatórugója az emberkereskedelemnek az országban.

A társadalmi egyenlőtlenségek szempontjából Magyarország leginkább a válsághelyzet esetén elérhető pénzügyi források elégtelensége miatt sebezhető a régió többi országához képest. A Világbank FINDEX adatbázisa szerint Magyarországon jelentősen rosszabbak a pénzügyi eszközökhöz való lakossági hozzáférés lehetőségei, mint a többi európai országban (beleértve közvetlen, közép-európai szomszédainkat is), és Macedóniával, Oroszországgal, valamint Chilével van egy szinten.¹⁶ A többi egyenlőtlenségi változó szempontjából Magyarország helyzete megfelel az európai átlagnak (GINI index¹⁷ és az igazságszolgáltatásba vetett lakossági bizalom szintje¹⁸).

¹⁴ Data collection on trafficking in human beings in the EU (2018). Brüsszel: Európai Bizottság.

¹⁵ Data collection on trafficking in human beings in the EU (2020). Brüsszel: Európai Bizottság.

¹⁶ <https://globalindex.worldbank.org>

¹⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_income_equality

¹⁸ <https://news.gallup.com/poll/236873/snapshot-confidence-courts.aspx>

A hátrányos helyzetű embercsoportok sebezhetősége mögött pedig – számosságuk miatt – elsősorban az etnikai kisebbségek, különösen az elmaradott magyarországi régiók roma népességének kiszolgáltatottsága rejlik.

Ezek a tanulságok egybevágóan a magyar helyzetet testközelből tanulmányozó kutatók megállapításaival, melyek szerint a társadalmi egyenlőtlenségek, a kilátástalan anyagi helyzet és eladósodottság az áldozattá válás legfőbb kiváltó okai.

Az áldozatok azonosítására vonatkozó eljárásrend

Emberkereskedelem áldozatai jellemzően nem jelentkeznek maguk a hatóságok előtt, nem keresik meg saját elhatározásból a segítő szervezeteket sem. Ennek sokrétű okai lehetnek, kezdve az elszennvedett trauma romboló hatásaitól, ami megnyilvánulhat szégyenérzetben, az alávettségben élő emberek önálló döntési-cselekvési képességének korlátozottságában, illetve sok esetben az elkövetők jelentette fenyegetés, zsarolás vagy éppen az elkövetők felé fennálló érzelmi függőség is akadályozó tényezőként jelenik meg. Ebből adódóan különösen nagy jelentősége van az áldozattá válásra utaló jelek felismerésének, és az áldozatok formális, a jogszabályban rögzített módszertan alapján történő beazonosításának – ezután válnak jogosulttá a célzottan emberkereskedelem áldozatai számára kialakított ellátásokra és egyéb támogatásokra.

Hazánkban – a többi európai országhoz hasonlóan – kormányzati és nem kormányzati szervek, egészségügyi szolgáltatók és hatóságok széles köre jogosult az áldozatok azonosítására. Az emberkereskedelem áldozatainak azonosításának rendjéről szóló 354/2012. (XII. 13.) Korm. rendelet felsorolja az azonosítást végző szerveket (egészségügyi szolgáltató, egészségügyi államigazgatási szerv, személyes gondoskodást nyújtó szolgáltató, köznevelési intézmény, a rendőrség, a munkaügyi hatóság, konzuli tisztviselő, az idegenrendészeti hatóság, a menekültügyi hatóság, az Áldozatsegítő Szolgálat, pártfogó felügyelői szolgálat és jogi segítségnyújtó szolgálat), a nem-kormányzati szervezeteket pedig az „önkéntesen közreműködő szervezet” fordulattal emeli be a jelzőrendszeri tagok körébe.

A jogszabály rögzíti továbbá az azonosítási módszertant, ami alapján az ún. azonosító beszélgetés során a fent említett szervek munkatársai meggyőződhetnek arról, hogy a látókörukbe került személy valószínűsíthetően emberkereskedelem áldozata-e.

Áldozatok megoszlása az azonosító szerv szerint (%)	Magyarország ¹⁹ (2020)	EU28 ²⁰ (2017-18)	Egyesült Királyság (2017-18)	Hollandia (2017-18)
Rendőrség, kormányhivatal	181	43	29	47
NGO-k	45	11	12	7
Bevándorlási hatóság	0	16	39	1
Munkaügyi hatóság	1	1	0	6
Egyéb szervezet	11	28	18	38

Az azonosítást végző szervek terjedelmes listája ellenére Magyarországon dominál a rendőrségi csatornán azonosított áldozatok aránya. A rendőrség mellett fontos szerepet játszanak az NGO-k is (elsősorban a Baptista Szeretetszolgálat és a Lehetőség Családoknak 2005 Alapítvány), különösen a férfi áldozatok azonosításában. Minden negyedik NGO által azonosított áldozat férfi, ami magasabb arány, mint a többi azonosító szervezet esetén.

¹⁹ Az Igazságügyi Minisztérium EKAT adatbázisa (2021. áprilisi adatközlés)

²⁰ Data collection on trafficking in human beings in the EU (2020). Brüsszel: Európai Bizottság.

Az áldozat-azonosítást követő eljárási lépés az áldozat továbbirányítása, mely az azonosító adatlapnak egy web-alapú rendszeren (EKAT) keresztül történő kitöltésével indítható el. Ha az azonosítást végző szerv megállapítja, hogy a beszélgetésbe bevont személy valószínűsíthetően emberkereskedelem áldozata, az EKAT Rendszeren keresztül értesíti:

- az áldozatsegítő szolgálatot,
- az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálatot (OKIT), amennyiben az áldozat nem rendelkezik biztonságos szálláshellyel,
- az egészségügyi alapellátást biztosító szervet, amennyiben az áldozat orvosi segítségre szorul,
- kiskorú veszélyeztetettsége esetén a gyermekjóléti szolgálatot.

Az áldozatsegítés intézményrendszere

Az állami áldozatsegítési feladatok ellátása az elmúlt évtizedben jelentős változásokon ment keresztül, melyek részben még jelenleg is zajlanak. Az áldozatsegítés alapvetően az opt-in modell szerint működik, ami azt jelenti, hogy az azonosítást végző szervtől kapott tájékoztatás (vagy más egyéb forrásból az áldozat tudomására jutott információ) alapján az áldozat dönti el, hogy felkeresi-e az áldozatsegítő szolgálatot. Azonban az áldozatoknak jellemzően nincs bátorsága, bizalma, tudása arról, hogy segítséget lehet kérni. Előfordul, hogy saját magukat is bűnelkövetőnek gondolják, ezért sokszor inkább passzívak maradnak. Nem tudnak róla, hogy segítséget kérhetnek, nem bíznak a rendőrség segítő funkciójában, illetve nem tudják, hogy léteznek kiutat teremtő védett szálláshelyek (De Coll és Tatár, 2020). Fontos előrelépés, hogy az *áldozatsegítés rendszerének fejlesztéséről szóló 1645/2019. (XI. 19.) Korm. határozat* alapján 2021. január 1-től megkezdődött az opt-out rendszerre való részleges átállítás: a rendőrség – az áldozat hozzájárulása esetén – közvetlenül átadja a személy elleni erőszakos bűncselekmények áldozatainak adatait az áldozatsegítő szolgálat részére, amely kettő munkanapon belül kezdeményezi a kapcsolatfelvételt. Ennek eredményeként várhatóan az áldozatok szélesebb köre részesülhet majd támogatásban, mint a jelenlegi opt-in rendszerben.

A **Rendőrség** az áldozatok azonosítása mellett általános értelemben, a szexuális és munkacélú kizsákmányolással összefüggésbe hozható bünyügyi feladatok és a bűnmegelőzéshez kapcsolódó feladatok révén kapcsolódik az emberkereskedelem megelőzéséhez és kezeléséhez.²¹

Az **áldozatsegítő szolgálat** elsődlegesen a megyei (fővárosi) kormányhivatalokat takarta, majd kiegészítő jelleggel az Igazságügyi Minisztérium 2017-től megkezdte az Áldozatsegítő Központok hálózatának kialakítását. 2021 őszén nyolc megyeszékhelyen működtetnek Áldozatsegítő Központot: Budapesten, Miskolcon, Szombathelyen, Pécsen, Kecskeméten, Szegeden, Veszprémben és legújabban Szolnok városában. A jelenlegi kormányzati tervek szerint 2025-re épülhet ki az országos lefedettség.

A kormányhivatalokban értelemszerűen inkább egy hatósági jellegű ügyintézés zajlik (pl. az áldozatokat megillető támogatások folyósítása, jogi segítségnyújtás biztosítása), amihez képest a kötetlenebb környezet és a pszichológus jelenléte a fő hozzáadott érték az Áldozatsegítő Központokban. Itt hatékonyabban megvalósulhat az esettanulmány, vagyis az áldozatok továbbirányítása a számukra legmegfelelőbb helyre és a koordinációs tevékenység a különböző szervezeteknél elérhető segítő

²¹ A rendőrség áldozatsegítő feladatait a 2/2013. ORFK utasítás rögzíti, specifikusan az emberkereskedelem jelenségével összefüggően pedig a 13/2014. ORFK utasítás határozza meg az egységes rendőri fellépés részletszabályait.

szolgáltatások igénybevételéhez. Az áldozatsegítő szolgálat munkaidőn kívüli elérhetőségét az ingyenesen hívható Áldozatsegítő Vonal (+36 80 225 225) biztosítja.

Az áldozatsegítő szolgálat által biztosított támogatások köre:

- **Érdekérvényesítés elősegítése** | Tájékoztatás, jogi tanács, érzelmi segítség, ügyintézési feladatok (pl. bankkártya letiltása, formanyomtatványok kitöltése, más segítő szervezetekhez irányítás az áldozat egyedi szükségletei alapján). Nem hatósági jellegű tevékenység, határidők és jogosultsági feltételek nélkül nyújtják.
- **Áldozati státusz igazolása** | Kérelemnyomtatványon igényelhető vagy hivatalból kiállítható hatósági bizonyítvány, amely az azonnali pénzügyi segély és az állami kárenyhítés folyósításához, illetve a jogi segítségnyújtás kedvezményes igénybevételéhez szükséges, de ennél akár szélesebb körben is felhasználható, pl. elvesztett vagy eltulajdonított okmányok pótlásához, biztosítási jogviszony keretében vagy a munkáltató irányába.
- **Azonnali pénzügyi segély** | A bűncselekmény elszენvedésével összefüggésben kialakult krízishelyzet orvoslása érdekében hatféle célra (élelmezés, lakhatás, ruházkodás, utazás, gyógyászat, kegyelet) lehet kérelmezni a jogsértést követő nyolc napon belül. Nem kártérítés, hanem méltányossági döntés, a megítélhető maximális összeg 2021-ben: 158 168 Ft.
- **Állami kárenyhítés** | Szándékos, személy elleni erőszakos bűncselekmények áldozatai igényelhetik a bűncselekmény elkövetésétől számított egy éven belül a felmerült vagyoni káruk teljes vagy részbeni megtérítésére. Az azonnali pénzügyi segélyhez hasonlóan a szociális rászorultságot nem vizsgálják, összegét pedig évente – a bruttó havi átlagkereset alapján – határozzák meg. 2021-ben a kárenyhítés maximálisan megítélhető összege: 2 372 520 Ft.
- **Jogi segítségnyújtás** | Peren kívüli támogatás és peres ügyekben a pártfogó ügyvéd biztosítása a szociálisan hátrányos helyzetű személyek számára.

A szolgáltatási portfólió az áldozatsegítő szolgálattól független elemei, szervezetei:

- **Külképviseltek** | Amennyiben az áldozat azonosítása külföldön történik, a konzuli tisztviselő feladatkörébe tartozik az áldozat tájékoztatása a hazatérés, a védett szálláson való elhelyezés és egyéb áldozatsegítő szolgáltatások igénybevételének lehetőségéről. A konzulátusoknak nincs módjuk elszállásolni és hazaszállíttatni az áldozatokat, de kulcsszerepük van a koordinációban.
- **Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM)** | A külföldön azonosított magyar állampolgárok biztonságos hazatérését intézi. Ehhez pénzügyi forrást biztosíthatnak a kizsákmányolás helye szerinti ország önkéntes hazatérési programjai, továbbá az IOM budapesti irodája a hazatérést és reintegrációt is magába foglaló projektet valósít meg európai uniós forrásból (hazai társfinanszírozással).
- **Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat (OKIT)** | A Családbarát Magyarország Központ által üzemeltetett segélyvonal védett szálláshelyre irányítja a biztonságos lakhatással nem rendelkező áldozatokat. Az OKIT 2005 óta, a nap 24 órájában várja kapcsolati erőszak és emberkereskedelem áldozatainak hívását a +36 (80) 20 55 20 zöld számon.
- **Védett szálláshely** | Az emberkereskedelem áldozataként azonosított személyt befogadó, civil szervezetek által működtetett intézmények.
- **Alapítványok által végzett áldozatsegítés** | A teljességi idénye nélkül érdemes kiemelni a Fehér Gyűrű Közhasznú Egyesület, a Diótörés Alapítvány, a Segítő Kéz 2003 Szociális Egyesület áldozatvédelmi tevékenységét.

- **Bírósági tanúgondozás** | A bírósági megjelenéssel, a tanú jogaival és kötelezettségeivel, illetve a tanúvédelemmel kapcsolatban nyújtanak felvilágosítást a tanúgondozók. 2015 óta elérhető szolgáltatás, melyet kizárólag a büntetőeljárás megindulását követően lehet igénybe venni.

A szakemberek körében konszenzus mutatkozik, hogy a **védett házaspár elhelyezés („shelter”)** az optimális ellátási forma az emberkereskedelem áldozatai számára biztosított krízisintervenció és rehabilitáció idejére. Itt az áldozatok megszabadulhatnak az elkövetők befolyásától, a segítő szakemberek folyamatos támogatása mellett megkezdhetik az őket ért trauma feldolgozását és a társadalmi reintegrációhoz vezető lépések előkészítését. A talpra állás alapfeltétele a nyugodt, biztonságos környezet, melyet a védett házaspár elhelyezkedésének, címének titkossága garantál. Átlagos, nagyobb fajta családi házat kell elképzelni, melyek mentesek a funkcióra, a bennük zajló munkára utaló külső jelektől (nem az ágazati törvény alapján besorolt szociális intézmények, nyilvántartásokban nem lelhetőek fel).

Jelenleg négy alapítvány összesen hét védett házat tart fenn, melyek 54 fő elhelyezését teszik lehetővé. A shelterek nagykorú áldozatokat fogadnak, de az intézmények többsége a kiskorú hozzátartozók (közvetett áldozatok) fogadására is fel van készítve. Azon gyermekek pedig, akik maguk váltak emberkereskedelem áldozatává, főszabály szerint a gyermekvédelmi szakellátásban kerülnek elhelyezésre.

Fenntartók és helyszínek az OKIT koordinálásában:

- Lehetőség Családoknak 2005 Alapítvány – Győr-Moson-Sopron megye;
- Baptista Szeretetszolgálat – Budapest, Békés megye.

Egyéb fenntartók:

- Névtelen Utak Alapítvány – Pest megye;
- Üdvhadsereg – Budapest.

A védett házaspárakat üzemeltető civil szervezetek ellátási protokolljában természetesen vannak eltérések, de néhány alapvető jellemvonás megfogalmazható az elérhető szolgáltatásokról:

- teljes ellátás: étkezés, ruházkodás, tisztálkodó szerek és gyógyszerek biztosítása;
- a felépülést a szociális munkások aktív jelenléte mellett családgondozó, pszichológus és egyéb külsős szakemberek (addiktológus, jogász, stb.) is segítik;
- szállítás, segítség az ügyintézésben, okmányok (pl. lakcímkártya, TAJ kártya) pótlásában, illetve a kapcsolódó költségek (postaköltség, illetékek) átvállalása;
- reintegráció előkészítése (pl. iskoláztatás, helyi szakképzéshez és munkavállalást segítő rendszerhez való hozzáférés).

Az ellátás igénybevételéhez nem szükséges rendőrségi feljelentést tenni. A védett szálláshelyen az áldozatok szabad akaratukból tartózkodnak, így végső soron azt bármikor elhagyhatják, ugyanakkor az ügyintézés céljából, rövid időre történő eltávozásokhoz minden esetben biztosítanak kísérő személyt.

A komplex segítségnyújtás részeként a **félutas-kiléptető lakások** egyfajta hidat képeznek az intenzív bentlakásos terápia és a teljesen önálló életvitel között. Az áldozatok maximum öt éves időtartamra nyerhetnek ide felvételt. A támogatott lakhatás lényege, hogy a kedvezményezetteknek csak a rezsi-költséget kell maguknak előteremteni, az albérleti díj, illetve kaució fizetése alól mentesülnek. Ekkor jellemzően már dolgoznak, a gyermekeket maguk viszik óvodába/iskolába, de továbbra is elérhető

a szociális munkások, illetve szükség esetén a pszichológus és jogász segítsége is. Kiléptető lakásokkal a két nagyobbik, rendszeres állami támogatást is élvező szervezet, a Lehetőség Családoknak 2005 Alapítvány és a Baptista Szeretetszolgálat rendelkezik. Összesen 24 fő elhelyezését lehet jelenleg megoldani az ingatlanokban.

Emberkereskedelem áldozatainak támogatásában tapasztalt hiányosságok

Magyarországon sok más országgal ellentétben lehetőség van azonnali pénzügyi segítyt igényelni, azonban ennek gyakorlati elérhetősége korlátozott. Az Európa Tanács GRETA szakértői csoportja az áldozatok megsegítésével foglalkozó tematikus jelentésében a közelmúltban felhívta a tagországok figyelmét az azonnali anyagi (pénzügyi vagy egyéb) segítség fontosságára: az áldozatok jellemzően teljesen kisemmizve kerülnek ki az emberkereskedők kezei közül, ezért az azonnali anyagi segítség a létfenntartásuk eszköze.²²

Magyarország az európai standardnak megfelelően biztosít jogi tanácsadást és szükség esetén jogi képviseletet is az áldozatnak. A már említett GRETA szakértői jelentésben azonban általános javítandó területként emelte ki, hogy az áldozatnak az azonosítása után a lehető legrövidebb időn belül konzultációs lehetőséget szükséges biztosítani egy kirendelt védőügyvéddel, még azelőtt, hogy nyilatkoznia kellene a hatóságokkal való együttműködéséről. Ez jelentősen növelné a bírósági döntéshozatalig eljutott ügyek számát, ami hosszú távon az emberkereskedelem visszaszorítását segíti az emberkereskedők elítélése által. A testület emellett arra is rámutatott, hogy az áldozatsegítés során a különböző hivatalos szervek által nyújtott jogi tanácsadás a gyakorlatban sokszor nem veszi figyelembe az önérvényesítési és nem ritkán kognitív képességeikben is korlátozott áldozatok (beleértve a gyermekeket) igényeit és traumatizált helyzetét. Az áldozatok sok esetben nem értik meg jogaikat és kötelességeiket, nem látják át a számukra járó szolgáltatásokat és támogatásokat, és ezáltal az elismert áldozati státuszhoz kapcsolódó előnyökkel sincsenek tisztában.

Az ingyenes egészségügyi ellátás társadalombiztosítás hiányában az áldozatok nagy része számára nem elérhető. Ezzel ellentétben a nyugat-európai gyakorlat az áldozatok számára az egészségügyi ellátást meglévő TB-jogviszony hiányában is biztosítja. Az egészségügyi ellátás biztosítása már az azonosítás pillanatában is kritikus a kizsákmányolás során esetlegesen elszenvedett fizikai sérülések kezelése miatt, valamint a sikeres bírósági eljáráshoz szükséges bizonyítékok időben történő rögzítése érdekében.

A már hivatkozott 354/2012. Korm. rendelet alapján a védett szálláshely 90 napra biztosított, amely időtartam további 90 nappal hosszabbítható.²³ Az áldozatok azonosítása szempontjából vezető nyugat-európai országokban azonban a védett szálláshelyen a magyar gyakorlatnál hosszabb ideig, akár egy éven keresztül, illetve a jogi eljárás végéig is tartózkodhat az áldozat és/vagy rendőri védelmet is kaphat. A magyarországinál hosszabb ideig tartó és rendőri védelemmel megerősített védett elhelyezés feltételezhetően pozitív hatással van a sikerrel befejezett bírósági eljárásokra és ezáltal az emberkereskedelem visszaszorítására. Míg Magyarországon mindössze három bírósági ítéletet hoztak

²² Assistance to Victims of Human Trafficking – Thematic Chapter of the 8th General Report on GRETA's activities (2019). Strasbourg: Európa Tanács.

²³ A rehabilitációs fázisnak ugyanakkor egyes – nem vagy csak részben állami fenntartású – alapítványok esetében nincs felső határa.

emberkereskedelemhez kötődő ügyben 2015-2016 folyamán, a bírósági ítéletek száma Franciaországban 1.591, az Egyesült Királyságban 153, Hollandiában pedig 184 volt ugyanezen időszakban.²⁴

A magyar áldozatsegítő rendszer reintegrációs komponensei megfelelnek a nyugat-európai gyakorlatnak. Ugyanakkor minden országban hiányzik a reintegráció szisztematikus utókövetése és ezáltal a programok hatékonyságának mérése, amely hosszabb távon a programok fejlesztését segítené elő. A hosszú távú utókövetés kialakítása Magyarország esetében különösen fontos, mert a magyar áldozatok jelentős részét egész életében kizsákmányolták és az áldozatok pszichoszociális állapota rendkívül rossz. Így valójában nincs olyan biztonságos, élhető közegük, ahová sikeresen visszailleszhetők lennének, ami jelentősen növeli az ismételt áldozattá válás kockázatát.²⁵

Férfi áldozatok segítése – nemzetközi kitekintés

Az alábbiakban számba vesszük az európai országok jó gyakorlatait, valamint azokat a kísérleti kezdeményezéseket, programokat, melyek további inspirációként szolgálhatnak a munkacélú kizsákmányolás áldozatainak védelméhez.

STRATÉGIAI CÉL	FONTOSABB BEAVATKOZÁSI LEHETŐSÉGEK	JÓ GYAKORLATOK BEMUTATÁSA
AZ ÁLDOZATTÁ VÁLÁS MEGELŐZÉSE	Külföldön munkát kereső potenciális áldozatok edukációja célzott marketing-aktivitással – ismeretterjesztő program indítása az alacsony képzettségű és hátrányos helyzetű térségekben élő fiatal férfiak számára, a szerződéses rabszolgaság veszélyének való kitettség csökkentése céljából.	Szlovákiában egy olyan álweboldalt készítettek, amely jó fizetéssel kecsegtető külföldi munkalehetőségeket ajánlott . A weboldal olyan tipikus elemeket tartalmazott, ami a megtévesztő álláshirdetéseket közvetítők sajátossága (pl. alacsony elvárások, ingyen utazás és szállás, könnyű jó kereset ígérete, konkrét információk hiánya stb.). Ezután Facebook kampánnyal meghirdették a weboldalt Szlovákia munkanélküliséggel leginkább sújtott régióiban fiatal férfi felhasználókra célozva. Az oldalra érdeklődőként regisztrálóknak pár nappal később email üzenetet küldtek, amelyben felhívták a felhasználó figyelmét, hogy emberkereskedelem áldozata lehet, és egy nagyon egyszerű nyelvezettel megfogalmazott edukációs weboldalra irányították őket , ahol valódi állások között válogathattak. A kampány ideje alatt az álweboldalt 40.000-en látogatták meg, 2.300-an regisztráltak és az edukációs weboldalt 7.000-en nézték meg. Hasonló kezdeményezés Magyarországon is megvalósult 2018-ban, a www.eumelo.hu oldal aktiválásával.
	Az állásközvetítői tevékenység szabályozásának szigorítása a külföldi munkavállalás biztonsága érdekében.	Bulgáriában a svájci-bolgár együttműködési program keretében online reklámkampányt indítottak, amelyet olyan fiatal felhasználókra céloztak, akik alacsony képzettséget igénylő külföldi munkát kerestek az interneten. A célcsoport körében a munkacélú kizsákmányolás ismertségét és jeleinek időben történő felismerését segítették elő.
A FÉRFI ÁLDOZATOK HATÉKONYABB BEEMELÉSE AZ ÁLDOZATSEGÍTŐ RENDSZERBE	Roma kisebbségi és szociális célú szervezetek bevonásával mediatori hálózat felépítése azzal a céllal, hogy közvetítsen az áldozatsegítő központok és a hátrányos helyzetű térségek roma lakossága között.	Szlovákiában és Bulgáriában roma szervezetek segítségével a kényszermunka veszélyére fókuszáló felvilágosító tevékenységet végeztek a helyi roma közösségekben. Bulgáriában 140 roma mediátort képeztek ki arra, hogy hivatást találjanak az emberkereskedelem által különösen veszélyeztetett roma közösségek és a helyi vagy regionális egészségügyi és szociális ellátórendszer között.

²⁴ Data collection on trafficking in human beings in the EU (2018). Brüsszel: Európai Bizottság.

²⁵ Nemzetközi Migrációs Szervezet (2013) Az emberkereskedelem áldozatai számára biztosított nemzeti integrációs programok és a gyakorlatban már bevált módszerek áttekintése. Paris: IOM.

STRATÉGIAI CÉL	FONTOSABB BEAVATKOZÁSI LEHETŐSÉGEK	JÓ GYAKORLATOK BEMUTATÁSA
A FÉRFI ÁLDOZATOK HATÉKONYABB BEEMELÉSE AZ ÁLDOZATSEGÍTŐ RENDSZERBE	A kizsákmányolás felderítését célzó munkaügyi ellenőrzések gyakorlatának megteremtése a kényszer-munka által érintett ágazatokban, beleértve a házkörűli munkavégzés ellenőrzését is. Az elmaradott térségekre fókuszálva, a rendőrség, szociális szolgáltatók és akár magánszektorbeli szereplők bevonásával az áldozatok hatékonyabb elérése érdekében.	Hollandia 16 hetes kötelező tréningorozat ot vezetett be a munkaügyi hatóság tisztviselőinek az áldozatok felismeréséről, gyakorolva az áldozatazonosító interjútatást is. Kiválasztott munkaügyi nyomozók ezen felül rendőrákadémiái képzésen is részt vettek, aminek eredményeként tanúsított emberkereskedelmi nyomozók lettek. Emellett folyamatos tréningprogramot vezettek be bírák és ügyészek számára is. Írországban bevezették, hogy a munkaügyi ellenőrzésekhez egyéb szervek is csatlakoznak , mint a rendőrség, migrációs hivatal, határőrség, adóhivatal és szociális ellátók, ezáltal növelve az ellenőrzések hatékonyságát. A munkaügyi felügyelőket a tréning mellett ellátták olyan kártyákkal, melyen hat nyelven kommunikálják az áldozatsegítő segélyvonal elérhetőségét . Ezt a munkaügyi ellenőrzés során a nyomozók díszkréten átadják az áldozat-gyanús személyeknek, elősegítve a megmenekülésüket.
	Az áldozatsegítés elérhetőségének kommunikálása a belső migrációs útvonalakon.	Szlovákia és az Egyesült Királyság között közlekedő buszjáratokon a székek háttámlájára matricákat helyeztek el, amely a munkavállalók alapvető jogait és egy helyi segítő szolgálat könnyen megjegyezhető telefonos elérhetőségét kommunikálta. Ez egy olcsó és hatékony eszköz, ami a potenciális áldozatokat segíti, hogy szükség esetén segítséget kérjenek, hiszen a hosszú buszúton az egyszerűsített telefonszám könnyen megjegyezhető , illetve rögzíthető.
	Úton lévő áldozatok vagy veszélyeztetett személyek proaktív azonosítása.	Hollandia a kereskedelmi légitársaságok fedélzetén dolgozó munkatársainak tréninget tartott arról, hogyan ismerhető fel az emberkereskedelem áldozata és hogyan tudják az áldozat-gyanús személyeket jelteni a segítő szolgálatoknak.
ÁLDOZATSEGÍTŐ ELLÁTÓRENDSZER FEJLESZTÉSE	Védőügyvéd kirendelése az áldozat azonosítása után a lehető legrövidebb időn belül – mielőtt az áldozat feljelentést tenne, illetve a nyomozó hatósággal való együttműködéséről nyilatkozna.	Az azonnali ügyvédi konzultációs lehetőség biztosításával nagymértékben növelhető az ítélethozatalig eljutó bírósági ügyek száma. Az Egyesült Királyságban pro bono ügyvédek , szociális munkások vagy helyi hatóságok nyújtanak ingyenes jogsegélyt. Hollandiában ingyenes kirendelt ügyvéd áll az áldozatok rendelkezésére a jogi procedúra befejezéséig. Jogi tanácsadásra jogosultak továbbá a támogatások és eljárások előzetes megismeréséhez. Franciaországban ingyenes jogsegély jár az áldozat számára, ha igazolni tudja, hogy saját maga nem képes finanszírozni a jogi képviseletét.
	A védett házas elhelyezés időtartamának növelése vagy rendőri védelem biztosítása a bírósági eljárás befejezéséig, amennyiben az áldozat együttműködik.	Az Egyesült Királyságban a krízisintervenció idejére, 45 napig biztosítanak titkos menedékhelyet. Ezután az áldozatok az általános szociális ellátás keretében bentlakásos intézménybe vagy szociális bérletben kerülhetnek elhelyezésre korlátlan ideig. Rendőri védelemre akár egy éven át jogosultak. Hollandiában a védett szállást egészen a jogi eljárás lezárultáig biztosítják. Franciaországban 70 biztonságos szálláshely fogadja az áldozatokat 6-12 hónapos időtartamra, távol a kizsákmányolás helyszínétől, rendőri védelemmel.
	Egészségbiztosítás hiányában az ingyenes egészségügyi ellátásra való jogosultság megteremtése az azonosítás pillanatától kezdve.	Az Egyesült Királyságban a sürgősségi ellátás és általános orvosi ellátás ingyenesen biztosított a Nemzeti Egészségügyi Szolgálat keretében. Hollandiában a kötelező alapvető egészségbiztosítás alapján, illetve tartózkodási vagy letelepedési engedély hiányában a menedékkérők egészségbiztosítási eljárása alapján biztosított, melynek a pszichológiai ellátás is részét képezi. Franciaországban az áldozatok egészségbiztosításra, illetve sürgősségi ellátásra meglévő TB-jogviszony hiányában is jogosultak maximum egy éven át.
	A munkacélú kizsákmányolás és szexuális kizsákmányolás áldozatai számára különálló, védett szálláshely létrehozása.	Hollandiában külön biztonságos szálláshelyet biztosítanak az áldozat neme szerint nők és férfiak, illetve gyermekek számára is. Egyes shelterek célzottan szexuális kizsákmányolás áldozatainak fogadására lettek kialakítva.

STRATÉGIAI CÉL	FONTOSABB BEAVATKOZÁSI LEHETŐSÉGEK	JÓ GYAKORLATOK BEMUTATÁSA
REINTEGRÁCIÓ ELŐSEGÍTÉSE	A munka világába való viszszatérést segítő program kiegészítése gyakornoki és álláshelytámogatási programmal, együttműködve a privát szféra munkáltatóival. Annak elősegítése, hogy az áldozat – saját választása szerint – a korábbi otthoni környezetétől távol integrálódjon a munkaerőpiacon.	Horvátországban a munkaügyi szolgálat célzott képzéssel segíti az áldozatok belépését a munkaerőpiacra és a munkába állást is segíti a munkaadónak nyújtott közvetlen támogatással , amennyiben az emberkereskedelem áldozatává vált személyt alkalmaz. A programban résztvevő munkaadók nem tudnak róla, hogy a támogatott állásban alkalmazott személy az emberkereskedelem áldozata volt. Norvégiában a munkacélú kizsákmányolás áldozataira fejlesztett programot indítottak azzal a céllal, hogy elkerüljék az újbóli áldozattá válást. Egy komplett oktatási és munkaképességek fejlesztésére fókuszáló program részeként, a Vöröskereszt és egy hotellánc együttműködésében 3 hónapos gyakornoki pozíciókban helyezték el az áldozatokat. A pilot program keretében az öt résztvevő áldozatból négyen határozatlan idejű szerződést kaptak a hotelláncnál.

A férfi áldozatok általános jellemzői

Interjúalanyaink döntő többségében szexuális célú kizsákmányolást elszenvedett női áldozatokkal találkozunk munkájuk során. Ez alól kivételt képezhetnek speciális esetek, például amikor egy férfi áldozati csoport kerül egy szervezet látókörébe, illetve intézménytípusok (különösen a hajléktalan-ellátás), ahol jóval több férfi áldozattal találkozhattunk. Többen úgy vélekedtek, hogy ez az alacsony szám azzal is magyarázható, hogy a férfi áldozatok kevésbé kérnek segítséget, illetve gyakran nem is tekintik magukat áldozatnak. Ahogy azt valaki megfogalmazta: *„nekik sokszor az áldozat az, akit megölnék, vagy akit elüt az autó, vagy akit kirabolnak. Úgy tekintenek sokszor magukra, hogy belekeveredtek valamibe, és majd lesz valahogy.”*

A visszajelzések szerint az elmúlt években ugyanakkor folyamatosan emelkedett az azonosított és az ellátórendszerben megjelenő férfi áldozatok száma. Több intézményi interjúalanyunk szerint ez elsősorban annak köszönhető, hogy a Nemzeti Nyomozó Iroda kiemelt figyelmet fordít a házi rabszolgaságban érintett áldozatok menekítésére. Ez a pozitív változás azzal is magyarázható, hogy stratégiai szintre emelkedett az emberkereskedelem témája, amit a jogszabályi háttér változása (és ezzel például az emberkereskedelem definíciójának bővülése) vagy éppen a legfőbb ügyész által 2018-ban²⁶, illetve 2019-ben²⁷ kiadott iránymutatások is bizonyítanak.

Interjúalanyaink férfiak esetében jellemzően

- 1) házi rabszolgaság (csicskáztatás), valamint
- 2) külföldi munkacélú kizsákmányolás

áldozataival találkoznak munkájuk során. Egyéb kizsákmányolási formákban (pl. kényszerkoldultatás, szervkereskedelem) érintett áldozatok csak elvétve kerülnek látókörükbe.

A szakemberek véleménye szerint áldozattá elsősorban azok válnak, akiket gyermekkorukban a megtartó, támogató családi közeg hiánya jellemzett, akik **diszfunkcionális családi háttérrel** rendelkeztek (illetve akik gyerekvédelmi szakellátásban nevelkedtek vagy nevelőszülőknél nőttek fel). Az áldozatok származási családjában gyakran megjelent a szülők vagy más **családtagok szenvedélybetegsége** (elsősorban az alkoholfüggőség), emellett a **bántalmazás** is.

Ezek a jellemzők magyarázzák, hogy a későbbi áldozatok igen korán elhagyták családjukat és önálló életet próbáltak kezdeni. Ez a törekvésük azonban – a támogató család hiánya, az iskolázatlanság, az ahhoz köthető elhelyezkedési, anyagi és lakhatási nehézségek, valamint a megküzdési stratégia gyengeségei miatt – nem járt sikerrel.

Az áldozattá váláshoz a későbbiekben a **kiszolgáltatottság** vezetett. Elsősorban a csicskáztatás esetében jellemző, hogy **ingatlan adás-vétel során megtévesztett** tulajdonosok váltak otthontalanná, és így kényszerültek rá arra, hogy a lakhatásukért cserébe dolgozzanak. **Tartósan munkanélkülivé vált**, és

²⁶ KSB 3771/2018/5-I. – NF. 3889/2014/11-es számú iránymutatás.

²⁷ KSB 3771/2018/45-II. – NF. 3889/2014/17-II.-es számú kiegészítő iránymutatás.

így lakhatást saját maguknak biztosítani nem képes áldozatok kerültek ugyanilyen helyzetbe. Nagyon röviden és tömören írta le ezt a folyamatot az egyik interjúalanyunk, aki szerint *„alapvető probléma a lakhatás megoldatlansága. Nagyon sokan azt használják ki, hogy nincs hol lakni az embernek. Oda hívják, lakhatást ígérnek nekik. Azt még tartják egy-két hónapig, aztán meg jön a feketeleves. Amikor azt mondják, hogy innentől sehova, ingyen, bezárva, odaláncolva, csak nekem dolgozol. Okmányait elveszik. Volt, aki a nyugdíját se tudta már intézni.”*

Egyesek **rossz egészségügyi állapotuk** miatt voltak kénytelenek eltartási szerződést kötni, a személyes gondoskodásukat vállalók azonban kihasználták őket. Mások **adósságspirálba** kerültek és emiatt végeztek uzsorásoknak alulfizetett munkát, jellemzően igen rossz körülmények között, igen magas óraszámokban. Megint mások **családtagjuk halála** miatt maradtak egyedül és váltak sérülékennyé. A **szerhasználat** (férfiak körében jellemzően az alkoholfüggőség) a belátási képesség romlásához és életvezetési nehézségekhez vezetett, ami önmagában növelte az áldozattá válás esélyét. Csicskáztatás esetén a mozgássérült vagy enyhén értelmi fogyatékos **idősek** azok, akik (a családi támogató háttér hiányából fakadóan is) jellemzően a kizsákmányolók látókörébe kerültek.

Interjúalanyaink hangsúlyozták, hogy ezek a sajátosságok jellemzően nem önmagukban, külön-külön, hanem együtt, halmozottan jelennek meg. Erre a halmozottságra mutat rá az alábbi interjú-idézet is: *„[h]a végig nézünk rajtuk, a rendszerváltás nagy vesztesei, akik a munkásszállásokra kikerültek, már akkor függők voltak, nem kellett a családnak. Megszokta a család, hogy apuka hetekig távol van, küld haza egy kis pénzt, vagy nem küld. Egyszer csak vége lett ennek az egésznek pár év után úgy, hogy totál alkoholista, az anyuka meg azt mondta, hogy ez nem kell, menjen a fenébe.”*

Jelen tanulmányban az áldozatokkal készült interjúk tapasztalatairól is beszámolunk – ennek kapcsán a 4. fejezetben adunk részletesebb képet azon körülményekről, amelyek az áldozattá váláshoz hozzájárultak.

Az áldozati létből való kilépés

Az áldozati létből való **kilépést számos tényező nehezíti** meg. Az áldozatok sokszor érzik úgy, hogy **erős érzelmi kötelék** alakult ki köztük és kizsákmányolóik között. Egyik interjúalanyunk szerint például egy idősebb áldozatot próbáltak kimenekíteni, aki *„nagyon agyon volt verve, és ott sírt, hogy neki elveszik a családját. Hogy neki ez a családja, és nincs hova mennie”*. Egy másik beszélgetőpartnerünk kliensét úgy írta le, mint aki *„megverve, borzasztó lelki állapotban jött hozzánk. Mikor lelkileg már jobban volt, ő maga visszament”*.

A **ráutaltság érzetét** a kizsákmányolók tudatosan alakítják ki. Az áldozatok számára újra és újra egyértelművé teszik, hogy család, iskolai végzettség, munkahely és jövedelem nélkül máshol nem vagy csak nehezen tudnának megélni, és *„ugyan elveszik a pénzüket, korlátozzák a szabad mozgásukat, és kizsákmányolják őket, de az elkövetők végül is segítenek, mert legalább kaját adnak”*. Az érzelmi függőség kialakításához tehát az áldozatok **önértékelésének a lerombolása** is hozzájárul. Az áldozatok egy idő után átkeretezik a velük történeteket, és kizsákmányolóikra úgy tekintenek, mint akik valóban segítik és megvédik őket.

A függőségek és az áldozati létből való kilépés kapcsolatára De Coll Ágnes és Tatár Erika már a korábbiakban rámutatott, hangsúlyozva, hogy *„[e]szközékként használva az alkoholt az emberkereskedők*

kihasználják az áldozatok ellenállásának gyengülését, ezáltal hosszú távon egy olyan demenciát okoznak, hogy a menekülés esélye minél inkább csökkenjen.” (2020, p. 15)

A sokszor a kizsákmányolók által szándékosan táplált alkoholizmus miatt is a kilépés ellen hat, mivel a függő áldozatok inkább **maradnak egy olyan helyen, ahol az alkoholfogyasztásuk biztosított** – kifejezetten elzárkóznak attól, hogy addiktológiára menjenek, elkezdjenek egy rehabilitációs folyamatot, vagy egy olyan védett házba meneküljenek, ahol a házirend tiltja az alkoholfogyasztást.

Interjúalanyaink szerint az áldozatok jellemzően **nem ismerik a hazai ellátórendszert** és az őket támogatni hivatott intézményeket. Az információhiány a munkacélú kizsákmányolás természete kapcsán is megfigyelhető; az érintettek **nincsenek tisztában saját áldozati szerepükkel** és nem ismerik fel a kizsákmányolás tényét.

A visszajelzések szerint a **kilépéshez sokszor a megszokottnál is durvább fizikai erőszak** járul hozzá. Egyik interjúalanyunk szerint *„nem értelmileg döntenek így, hanem olyan erős fizikai bántalmazást kapnak, kocsi után kötik, verik őket, hogy ezt már nem bírja.”* Emellett a **külső segítségnek** – tipikusan rendőri rajtaütésnek – van meghatározó szerepe. Az ekkor megtalált és azonosított áldozatok a szociális munkás kollégák aktív közreműködésének köszönhetően nagyobb eséllyel szabadulnak ki az áldozati létből, és kerülnek be védett házakba.

Az ellátórendszer fejlesztési pontjai

Az interjúk elkészítése során összegyűjtöttük azokat az észrevételeket, amelyek az emberkereskedelem áldozatait támogató ellátórendszer problémái, így közvetve a lehetséges fejlesztési pontok tekintetében fogalmazódtak meg. Ebben a szakaszban ezeket az észrevételeket és javaslatokat mutatjuk be.

Áldozatazonosítás

Beszélgetőtársaink indokoltnak látták az áldozatazonosítás terén történő fejlesztést. A visszajelzések szerint **több érintett szakember-csoport nem tekinti feladatának** az áldozatok azonosítását. Külön kiemelésre kerültek a(z)

- **Munkaügyi felügyelők**, akiknek *„nem csak azt kéne ellenőrizni, hogy jó-e a szerződés vagy kapott-e munkaruházatot. Nem csak a papírokat kell nézni. Hanem tényleg megnézni. Milyen a szállása? Hol alszik?”*
Más jelezte, hogy tudomása szerint ugyan a munkaügyi felügyelők felismerik a munkacélú kizsákmányolás tényét. Ettől függetlenül – mivel az áldozatok nem kérnek segítséget – jelzést nem tesznek.
- **Ügyvédek**, akik elsősorban ajándékozási és adásvételi szerződések intézésekor találkozhatnak áldozatokkal és kizsákmányolóikkal.
- **Egészségügyi dolgozók**, akiknek *„kettőt kéne körül-belül kérdezni, és ki kéne derülnie annak, hogy áldozatokkal beszélnek.”*

A munkacélú kizsákmányolással kapcsolatos **információhiány** többek szerint a **szociális ellátórendszer esetében is** megfigyelhető. Ha valaki ismeri is a jelenséget, **sokszor nem tudja**, hogy az áldozatok azonosítása kapcsán **feladata lenne**. Volt, aki szerint a 354/2012-es kormányrendelet által nevesített szereplők *„jelentős része nem tudja, hogy nekik áldozatot kéne azonosítani. Lövésük sincs, hogy nekik van ilyen feladatuk. Megcsinálták a kormányrendeletet, és, hajrá, elindították a világban. Jól eltelt pár év, van,*

aki tudja, hogy kellene ezt csinálni, de nem kéri számon tőlük senki. A gyerekvédelmi jelzőrendszerben büntetőjogi felelőssége van a tagoknak, az egy eléggé kidolgozott rendszer protokollokkal. Ehhez képest ez a kormányrendeletcske semmi. Csak úgy van. Ha valaki ismeri és van hozzá kedve, akkor akár még azonosíthat is áldozatot.”

Volt, aki az azonosítás elmaradását azzal magyarázta, hogy ő és munkatársai is félnek attól, hogy az áldozatok támogatása és kimenekítése miatt a későbbiekben összetűzésbe kerülhetnek a kizsákmányolókkal.

A felkeresett szakértők egy része szerint a munkacélú kizsákmányolás jellemzőivel és az áldozat azonosításhoz kapcsolódó feladatokkal **esetenként a rendőrök** (ezen belül tipikusan a járőrök) **sincsenek tisztában**. Interjúalanyaink úgy vélekedtek: mindez azzal magyarázható, hogy a rendészeti képzés (se közép-, se felsőfokon) nem fordít kellő figyelmet az emberkereskedelem témakörére.

A szakemberek úgy a szociális ellátórendszer, mint a rendőrség esetében komoly problémának látják a szektorokra jellemző **leterheltséget és fluktuációt**. A munkacélú kizsákmányoláshoz kapcsolódó ügyek miatt a védett házakkal már kapcsolatot kialakított szakemberek gyakran kilépnek munkahelyükről és elhagyják a szektort. Az újonnan belépő munkatársakkal való együttműködést megnehezíti, hogy számukra az emberkereskedelem jelensége, a célcsoport speciális helyzete és igényei még újdonságot jelentenek, az ellátórendszer szereplőit jó eséllyel nem ismerik.

Az áldozatazonosítás szempontjából kiemelt fontosságú lenne a **lakosság attitűdformálása és informálása**. Fontos lenne, hogy bekerüljön a köztudatba: létezik a jelenség, és létezik az áldozatok számára elérhető ellátórendszer is. Mindez a kizsákmányolással kapcsolatos jelzések számának megemelkedéséhez, így a látencia mérséklődéséhez vezetne. Kevésbé fordulhatna elő, hogy *„nem veszik az emberek komolyan. Elmegyünk amellett, amikor látjuk, hogy ütik-verik, és látjuk, hogy ingyen dolgoztatják. És nem jelzünk sehova.”* Többben emiatt úgy gondolták, hogy a téma ismertetését és feldolgozását már a Nemzeti alaptanterv részeként a közoktatásban el kellene kezdeni.

Érdemes végül megemlíteni, hogy csicskáztatás esetében az áldozatazonosítást a szakemberek sokszor az érintettek kérése miatt nem végzik el. Ez elsősorban a már korábban leírt jeliséggel, a lerombolt önbizalommal és az érzelmi függőséggel magyarázható. Az érintettek sokszor nem tekintik magukat áldozatnak, mivel *„addig mondja a csicskáztató, hogy hol lenne az áldozat, ha nem fogadták volna be, kinn az utcán, hajléktalanként. A végén még el is hiszi az a szerencsétlen”.* Emellett az áldozatok (a sokszor a kizsákmányoló által megerősített) függőségük miatt se akarják elhagyni kizsákmányolójukat. Ahogy arra egy szociális munkás egy konkrét eset felidézésekor rámutatott: *„[v]isszament. Magától. Hihetetlen, hogy még ilyen körülmények között is. Bezárva volt. Itt már az volt, hogy olyan erős volt a függőség, az ital, hogy győzött az, hogy ihat. Ott nem tudta feladni ezt az életstílust. Abból a szempontból szabadság, hogy ihat, ha akar. Fontosabb volt. Győzött az alkohol.”*

Itt érdemes röviden megemlíteni, hogy néhány szociális szakember szerint az utóbbi időben már annak a fiatalabb korosztálynak a tagjai is áldozattá válnak, akiket különböző **designer drogokkal szemben kialakult függőségük** miatt tudnak kihasználni kizsákmányolóik.

Az azonosítást (és a feljelentést) az **áldozatok sokszor miatt is el akarják kerülni, mert félnek** a kizsákmányolók bosszújától. Emiatt van az, hogy *„ha ők szabadulni akarnak, akkor biztos, hogy nem akarnak pereskedni, feljelentést tenni. Csak el akarnak jönni, és lehetőleg úgy, hogy az életben többet ne találkozzanak.”* Erről a jelenségről bővebben az áldozati interjúk tapasztalatait bemutató fejezetben írunk.

Áldozatirányítás

A visszajelzések szerint a munkacélú kizsákmányolásról jelezni kívánó szakemberek a **kidolgozott protokollok hiánya** miatt se tudják ellátni feladatukat. Más célcsoportok (pl. hajléktalanok, drogfüggők vagy alkoholfüggők, bántalmazás kiskorú áldozatai) esetében egyértelmű, hogy területileg milyen intézmények vállalják fel a koordinálást, az ellátás biztosítását, és ezeknek az intézményeknek milyen eljárásrend keretében adható jelzés. Ilyen protokoll azonban a munkacélú kizsákmányolás áldozatainak esetében nem létezik.

Ugyan talákoztunk olyannal, aki szerint a szociális szektor összes szereplője ismeri az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat (OKIT) elérhetőségét és a szervezet által ellátott koordinációs feladatokat, mégis többségben voltak azok, akik szerint a szociális munkások „*ha azonosítanak is...jó, és kit hívjak fel? Hova forduljak? Kihez irányítsam? Mit kezdjek vele? Az egész nincs kidolgozva. Nyilván amiért nincs az egész rendszerbe foglalva, az egész zötyög.*”

Ez a fajta bizonytalanság magyarázza, hogy az OKIT áldozatirányítása mellett kiegészítőként tud funkcionálni az az **informális kapcsolatrendszer**, amit a már régebb óta működő védett házak alakítottak ki. Az ott dolgozó munkatársak előadásainak és média szereplésének köszönhetően többször előfordul, hogy a védett házakat közvetlenül keresik fel azok a szakemberek, akik munkacélú kizsákmányolás áldozatául esett személyt azonosítottak.

A protokoll hiánya is magyarázza, hogy a csicskáztatás áldozatainak sokszor a szociális alapellátásba tartozó szolgáltatások elérhetőek, azonban a szociális szakemberek innen már nem tudják továbbküldeni az érintetteket szakellátást biztosító intézménybe. A **kizárólag az alapellátáshoz való hozzáférés** ráadásul akár a kizsákmányolt helyzet fenntartásához is hozzájárulhat. Ahogy azt az egyik szociális munkás interjúalanyunk hangsúlyozta: „*a napi szükségleteit ki tudja elégíteni, csak ezzel az a baj, hogy ez kényelmes annak is, aki kizsákmányolja. Mert még arra se kell költenie, hogy kaját adjon neki vagy ruhát szerezzen neki. Hiszen odajár a nappali klubba, ott kap enni, megkapja a ruhaadományokat, tud tisztálkodni. Ez még jobb is nekik.*”

Ha az áldozatazonosításra sor is kerül és sikerül védett házas elhelyezést találni az áldozatoknak, az **utaztatás további kihívást** jelenthet. Bár van olyan védett ház, amelyik európai uniós pályázat keretében nyert támogatás révén meg tudja oldani a szállítást, ez a lehetőség mások számára nem biztosított. Mindezek miatt esetenként a jelzést adó szakembert vagy annak intézményét terheli az utaztatás költségének előteremtése, amely utólagosan megtéríthető ugyan, ám ez körülményes, sok adminisztrációval járó és időigényes megoldás. Az utaztatás nehézségei miatt ráadásul előfordulhat, hogy a küldő és fogadó szervek közötti kommunikáció nem zökkenőmentes, ami az áldozatok biztonsága szempontjából komoly veszélyeket rejt magában.

Érdeemes megemlíteni, hogy az utaztatás nem csak a menekítéskor, hanem a későbbiekben, az áldozatok ellátása és támogatása során (pl. orvos felkeresése, bírósági szakaszba került ügyek esetében a tárgyalásra való eljutás stb.) is nehézséget jelenthet.

Fenti hiányosságok miatt többen javasolták olyan **szakemberek alkalmazását, akik az áldozatokkal foglalkozni hivatott intézmények munkáját koordinálják**, emellett edukációs feladatokat is ellátnak úgy a társintézmények, mint a szakemberek képzésének a tekintetében. Az elképzelések szerint az ideálisan megyei hatáskörrel rendelkező koordinátorok az Áldozatsegítő Központokhoz képest szűkebb

célcsoporttal, kifejezetten emberkereskedelem áldozataival foglalkozhatnának. Ők lennének azok, akikről „*tudnak és ismernek helyben*”, akik „*ha terjesztik ezt a tudást, akkor egyre több esetben kerülne felszínre az emberkereskedelem*”, s akiket minden áldozatazonosítási és irányítási problémával meg lehetne keresni.

Azonnali pénzügyi segély, állami kárenyhítés

A *bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény* fekteti le az állami áldozatsegítő rendszer alapjait és határozza meg a bűncselekmény áldozatainak járó pénzbeli juttatások részletszabályait. Többen jelezték, hogy a munkacélú kizsákmányolás áldozatai esetében a jogszabályban rögzített támogatások (azonnali pénzügyi segély és állami kárenyhítés) jó eséllyel nem elérhetőek, mivel

- jellemzően (kifejezetten az áldozatok kérése miatt) büntetőeljárás nem indul, illetve
- a jogosultságot igazoló dokumentum bemutatásának határideje túl rövid. Hiszen „ *megtörtént a bűncselekmény, de mire összeszedi egy kicsit magát az áldozat és megteszi a feljelentést, addigra eltelik egy bizonyos számú nap*”.

Többen jelezték, hogy az elérhető azonnali pénzügyi segély mértéke diszkrecionális döntésen alapul, és esetenként kirívóan alacsony. Volt, aki szerint az ügyintézőknek a munkacélú kizsákmányolással kapcsolatos információhiánya, és ebből következően a segítő attitűd hiánya is magyarázza az alacsony összeget.

A védett házas elhelyezés

A sokszor igen rossz fizikai és mentális állapotban érkező áldozatok támogatása **hosszú ideig tartó és intenzív szakmai munkát igényel** a védett házakban. Az intézmények munkatársai azonban gyakran olyan kliensekkel is találkozhatnak, **akiknek ez az ellátási forma nem megfelelő**. A szenvedélybetegek számára a rehabilitáció nulladik lépése a pszichiátrián való elhelyezés lenne a szakszerű orvosi ellátás, gyógyszeres kezelés érdekében. Ahogy az egyik interjúalanyunk megfogalmazta: „*[b]ekönyörögjük a lakót beutaló nélkül, de csak másfél hónap múlva adnak időpontot. Ez sok esetben, amikor szenvedélybetegek érkeznek hozzánk, már késő. Én nem vagyok rehab, nem vagyok pszichiáter, aki fel tud írni valamit. Mire időpontot kap, addigra ő nyolcvanszor követ el olyan szintű házirendsértést alkohollal kapcsolatban, hogy akár ki is kerülhet a szállásról azelőtt, hogy szakemberhez jut a problémájával.*”

Hasonló kihívást jelent a **fogyatékossgal élő, demens vagy éppen skizofrén** személyek ellátása. Az egyik interjúalanyunk a védett házas elhelyezés keretében nehezen elhelyezhető áldozatok körét tovább bővítette: „*[s]peciális szükségletű áldozatok számára nem biztosított az ellátás. Gyerekek, fogyatékkal élők, szerhasználók vagy éppen menekültek. Nem tudják elhelyezni a védett házak a demenseket, függőket, emiatt kerülnek hajléktalan ellátásba. Csomó áldozat politoxikomán [megjegyzés: több pszichoaktív szer együttes használója], azzal főleg nem tudnak mit kezdeni.*”

A férfi áldozatok elhelyezése kapcsán felmerült még két további hiányosság. Interjúalanyaink egy része csicskáztatásból kimenekített férfiakat nem vagy csak túl későn tudott elhelyezni védett házban, illetve többen is kritikát fogalmaztak meg a férfi és női áldozatok egy védett házban történő, **koedukált elhelyezése** kapcsán. A visszajelzések szerint ez a gyakorlat elsősorban a szexuális kizsákmányolás női áldozatai szempontjából aggasztó, s egyúttal az elkülönülést igénylő, célcsoport-specifikus foglalkozások lebonyolítását nehezítheti meg.

Interjúalanyaink hangsúlyozták azt is, hogy a védett házak szakmai munkáját **nem támogatja egységes módszertani útmutató**. Nincs tehát olyan elv, keretrendszer vagy protokoll, amit mindenhol használnak, ami az összes intézményben a szakmai munka alapját jelentené. Emiatt a támogató munka jellemzőit sokszor az adott szervezet adottságai, humán erőforrása, kapacitása és hagyományai határozzák meg.

Itt érdemes megemlíteni, hogy egy ilyen egységes protokoll kidolgozása nem csak a védett házak esetében lenne indokolt. Egy szenvedélybetegek számára támogatott lakhatást biztosító intézmény munkatársa is hasonló igényt fogalmazott meg. Elmondása szerint „[n]em biztos, hogy nekem ugyanazt a dolgot kell csinálni egy szimplán alkoholista emberrel vagy bármilyen más függő emberrel, mint olyannal, aki tíz éve él ilyen szinten kiszolgáltatott helyzetben. Ott sokkal mélyebben kell kezdeni.”

Az egyik interjúalanyunk szerint indokolt lenne a **területi lefedettség erősítése**, azaz védett házak létrehozása olyan térségekben is, ahol ez a szolgáltatás még nem elérhető.

A **védett házak finanszírozása** további kihívásokat rejt magában. A legtöbb interjúalanyunk utalt arra, hogy a védett házak vezetői igen kevés pénzből gazdálkodnak. Az ellátás színvonalának biztosítása emiatt sokszor a leleményességnek és a szakmai kapcsolatoknak köszönhetően őrizhető csak meg. A nagyobb szervezetek más intézményeiktől tudnak munkatársakat „beugrasztani” és „átdolgoztatni”, adományokat, bűrtort, élelmiszert becsatornázni. Néhányan úgy vélekedtek, hogy a kizárólag állami normatívából működő és a kisebb szervezetek helyzete a legnehezebb. A nehézségeket csak tetézi, ha az állami normatívát biztosító szerződések aláírására csak későn kerül sor (ami miatt a védett házakat üzemeltető szervezeteknek feladataik ellátáshoz elegendő tartalékkal kell rendelkeznie).

Többen jelezték, hogy megítélésük szerint a védett házakban hangsúlyosabbnak kellene lennie a **trauma-tudatos szemléletnek**, és ennek megfelelően trauma kezelésére specializálódott pszichológusok alkalmazására lenne szükség. Volt, aki szerint a korábban említett finanszírozási probléma (és a protokoll hiánya) is magyarázza, hogy „[r]ábízzák az agyon traumatizált áldozatokra, hogy ők döntsék el, hogy kell-e nekik pszichológus. Ez egy általános, örült nagy hiba. Azt se tudják, hogy mit kérdeznek tőlük, és azt mondják, hogy nem. Vagy van benne egy kis sugalmazás, hogy be tud jönni a pszichológus, ha nagyon szeretnéd. És erre azt mondják, hogy nem szeretnék. Ebben benne van a pénztelenség is.”

A finanszírozási problémák is magyarázhatják, hogy interjúalanyaink egy része úgy gondolta: a védett házakban dolgozók igen megterhelő munkát végeznek, túlterheltek, és ezzel együtt alulfizetettek.

Végül azt a visszajelzést szükséges megemlítenünk, amely a **magas- és alacsonyküszöbű szolgáltatások** közötti aránytalanságra hívta fel a figyelmet. Előbbi mindenekelőtt a védett házas elhelyezést takarja, és komplex ellátást képes nyújtani az áldozat számára. Az ellátórendszerbe belépni nem kívánó személyek számára viszont létfontosságú szolgáltatások (így a pszichológusi konzultációk lehetősége) nem érhetőek el, azok biztosítását más intézmény se vállalja magára.

Szakmai együttműködések

Interjúalanyaink egy része jelezte, hogy fontosnak tartaná az emberkereskedelem témakörében érintett szereplők szakmai együttműködésének erősítését. Ugyan a Nemzeti Koordinációs Mechanizmus fóruma az érintettek egy részére elérhető, azonban ennél több szakmai diskurzusra lenne szükség. Többen szívesen vennének részt eszmegbeszéléseken, akár rendszeresen megszervezésre kerülő

workshopokon és előadásokon. Valaki szerint „konkrétan problémákról kellene beszélni folyamatosan. Ennek Magyarországon nincsen meg a kultúrája. Itt felmerülhetnek konfliktusok, amiket valahogy kezelni kellene. De hatékonyabbá tenné a dolgot.”

Reintegráció

A védett házakból történő kilépést követő reintegráció komoly kihívást jelent. A munkacélú kizsákmányolás – ezen belül a csicskáztatás – áldozatai olyan **idős emberek**, akik családi és támogatói kapcsolatok hiányában, rossz egészségi és fizikai állapotuk, valamint alacsony jövedelmük miatt **önálló életvitelre jellemzően nem** (vagy csak direkt asszisztenciával) **képesek**. Ezeket az áldozatokat a védett házak munkatársai jellemzően más intézményekben (idősek otthonaiban, pszichiátrián, rehabilitációs ellátás vagy a hajléktalanellátás keretén belül) próbálják elhelyezni. Ez a folyamat azonban a helyhiány vagy éppen az áldozat szenvedélybetegségét, kóros mentális állapotát igazoló hivatalos szakvélemény hiánya miatt időigényes.

Találkoztunk olyan szakemberekkel, akik munkacélú kizsákmányolás áldozatait saját családjukhoz gondozták ki, esetleg tudomásuk volt arról, hogy egy korábbi áldozat a védett ház elhagyása után önálló életvitelt folytatott. A visszajelzések szerint ezekben az esetekben is **intenzív utánkövetésre, támogatásra és mentorálásra lenne szükség** – ami a korábban említett finanszírozási problémák miatt nem megoldható. Márpedig az utánkövetés a munkacélú kizsákmányoltak esetében kiemelten fontos, mivel „[n]ekik borzalmasan nagy ingadozásaik vannak. Mikor ide érkeznek, akkor a kollégák emberként bánnak velük. [...] Megemmelkednek. Elhelyezzük őket egy munkahelyen. Baromi jól dolgoznak, tudnak hosszú távon dolgozni. Ott még ráraznak három lapáttal. Tiszta környezetem van, munkahelyem van, jól bánnak velem. De ha egy olyan történik velük, hogy újabb kapcsolata van, ami mondjuk megszűnik.... Akkor megzuhanhat megint.”

Összefoglalva elmondható, hogy a hivatalos ügyek (pl. papírok pótlása, TB tartozás vagy nyugdíj) intézése ugyan megoldható a védett házas elhelyezés időtartama alatt, de **a reintegrációt biztosító hosszú távú fizikai, mentális és lelki felépülés ez idő alatt nem garantálható**.

A 2. fejezet végén rendszereztük a munkacélú kizsákmányolás elleni fellépést érintő külföldi jó gyakorlatokat. A listát az interjúalanyok is áttekintették, és a beszélgetések során visszajelzést adtak arról, hogy milyen kezdeményezések megvalósítását látják indokoltnak Magyarországon is. A javaslatokat a záró fejezetben összegezzük.

Ebben a fejezetben a munkacélú kizsákmányolás áldozatainak jellemzőit mutatjuk be, az áldozattá válás előzményeire fókuszálva.

Családi kapcsolatok

Az interjúkkal felkeresett áldozatok gyakran **hamar elhagyták származási családjukat** az ott tapasztalt **nehézségek** (konfliktusok, veszekedések, esetenként bántalmazás, szülők alkoholizmusa) miatt. Néhányan arról számoltak be, hogy az önálló életkezéshez nem csak ezek a tapasztalatok, hanem valamilyen nagyobb, családban megélt **trauma** járult hozzá. Ha a későbbiekben próbálkoztak is a származási családdal való visszaköltözéssel, ezek a kísérletek újra és újra kudarcba fulladtak. Mindezek a negatív megélések magyarázzák, hogy többen a családjuk vagy rokonaik áldozataként írták le magukat, akivel szemben igazságtalanul jártak el.

Találkoztunk a **gyermekvédelmi szakellátásban** felnőtt személyekkel is. A védelemben vételre ezekben az esetekben megélhetési nehézségek, illetve családi konfliktusok miatt került sor. Az egyik interjúalanyunk gyermekkorára visszagondolva például az alábbi (ön)jellemezést adta: „[a] mostohaapám elvette az anyámat feleségül, de akkor az már terhes volt velem. A mostohaapám anyja meg mindent elkövetett, hogy ne legyek ott a családban. Egy ilyen lelenc gyerek voltam. Egy fattyú. El is érte, elvittek intézetbe. 18 évig ott nevelkedtem.”

Összefoglalva elmondható, hogy a munkacélú kizsákmányolás áldozatai sokszor már fiatal korukban egyedül próbáltak megélni, származási családjukra és más rokonaikra nem számíthattak.

A gyermekkorban megtapasztalt családi konfliktusokkal és megélhetési problémákkal interjúalanyaink sokszor újra találkoztak azt követően, hogy ők is párkapcsolatba léptek, vagy családot alapítottak.

Iskolai végzettség, munkaerő-piaci státusz

A később csicskáztatás áldozatává váló személyek a származási családból való korai kilépés, valamint a megélhetési nehézségek okozta munkakényszer miatt jellemzően **alacsony iskolai végzettséggel** rendelkeznek. Az egyik interjúalanyunk például így emlékezett vissza gyerekkorára: „[k]rumplit szedni, almát szedni, kukoricát törni. Ha nyár volt, akkor mentünk ültetni, ősszel meg aratni. Gyerekkorom nem volt. Még iskolás korom se volt. Hat általánosom volt. Én már akkor a szülőktől szét akartam menni, mert egy mocskos cipőt nem vettek nekem a szüleim. Most vagy az iskolát tegyem le, vagy a megélhetőségem. A szülők úgy tudták, hogy suliba megyek, én meg mentem ki a határba dolgozni. Minden nap. Én tíz éves koromban kezdtem a munkát. A mai napig. Bármit elvégzek.”

A csicskáztatás áldozatai között viszonylag nagy számban képviseltették magukat azok is, akik a **szocializmus éveit biztos munkahellyel** és jövedelemmel rendelkeztek. Ezek az interjúalanyok azonban egy idő után kiestek munkahelyeikről, családi problémáik, a megváltozott munkaerő-piaci igények és sokszor az alkoholfüggőségük miatt.

„Ez is volt a bajom, hogy ittam akkor még. Mind a három munkahelyemről emiatt küldtek el. Ital miatt. Nagyon jó helyen voltam a tangazdaságban, jól is kerestünk, 3600-3700 forintot. Nem volt az üzembe munka, és beraktak a porcelángyárba. És észrevette a rendész, hogy ittas, szondáztattak, másnap már nem is kellett menni. Sok ilyen volt.”

„Főnök fia fizetés előtt mondta, hogy van jó házi pálinkája, egy liter. Kell-e? Mondom, kell! Rakjuk be a szekrénybe! Mondja, hogy a fizetésemből majd levonja. De nem bírtam megállni. És ellenőriztek naponta többször. Ott sok megbukott. Egyből dobják ki az embereket. 12 órátam. Felmentem, megkóstoltam. Erre jött a főnök, megérezte. Egyből kidobtak. Kivezettettek.”

A külföldi kényszermunkában érintett, fiatalabb korosztály jellemzően már szakmát szerzett, bár a legtöbbjük iskoláját úgy írta le, mint ami „nem sokat ért, de elvégeztem”. Az ebbe a csoportba tartozók gyakran a jobb élet reményében már igen fiatal korukban kerestek külföldi munkalehetőségeket, és többen áldozattá válásukat megelőzően akár évekig dolgoztak külföldön.

A házi rabszolgaság egyedi jellemzői

Az áldozattá válás folyamata

Áldozattá **elsősorban a kiszolgáltatott helyzetben lévők** váltak: a munkanélküliek, a mélyszegénységben élők és azok, akik lakhatási problémákkal küzdöttek (vagy már hajléktalanok voltak). Itt érdemes megemlíteni, hogy lakhatásukat többen családi konfliktusok miatt veszítették el.

„Mikor meghalt apu, küldtek nekem papírokat. A közjegyző mondta nekem, hogy apuval írtattak végrendeletet. Állítólag az volt benne, hogy engem már nagyon rég nem látott, így mindent a húgomra hagy, meg a gyerekekre.”

„Feleségemmel mikor elváltunk, eladtuk a közös házat. Utána én megmondom őszintén, eltapsoltam a lóvét. Nem maradt nagyon sok, négy millió. Kimondani jó. De olyan gyorsan elmegy, hogy hoppá, már nincs is meg! Akkor függő voltam, játékgép függő. Meg ment ez az üdítő téma is. És akkor...itt aztán megkezdődött a lejtő.”

Mások a lakáshitelük törlesztőrészletét nem tudták fizetni, megint mások tisztességtelen vagy jogtalan eszközökkel véghezvitt ingatlanügyek miatt kerültek az utcára. Találkoztunk olyannal is, aki a koronavírus-járvány okozta válsághelyzettel összefüggésben veszítette el munkáját és így lakhatását is.

Kiszolgáltatott helyzetükből adódóan a későbbi áldozatoknak sokszor látszólag **nincs is más választási lehetőségük, mint elfogadni a kizsákmányoló felajánlását**. Ez a felajánlás legtöbbször a biztos, ingyenes (vagy alacsony albérlet fejében elérhető) **lakhatásra és munkalehetségre** vonatkozott. Tapasztalatunk szerint könnyebben fogadták el a felajánlást azok, akik alkoholfüggőségük miatt már korlátozott ítélőképességgel rendelkeztek.

A későbbiekben a **kizsákmányolók még egy ideig betartották ígéretüket**, azonban az áldozatok élethelyzete a későbbiekben egyre inkább romlott.

„Megállt mellettem egy fehér Seat. Kiugrott belőle a csicska, kérdezte, hogy elmegyek-e velük. Eljössz hozzám dolgozni? Kapsz fizetést, meg minden. Aha! Kaptam. Verést. Sőt, ők vették el az én pénzemet. Ak-

kor miről beszélünk? Nagyon szemetek voltak... Ők munkát ajánlottak. Szállást. Kaját. Meg még pénzt is. Nem mondta, hogy mennyi. De ígért. Valami nyelvbtlása volt szerintem, mert nem adni, hanem elvenni. Ezt kellett volna mondania.”

„Mondtam nekik, hogy megyek a munkásszállóra. Mondták, hogy ne menjek sehova se, van náluk egy helység. Megdumáltak. Letettek oda. Volt ott egy melléképülete, volt egy rekamiészerűség, adtak párnát, pokrócot. Az első pár nap még elment. A nő az annyira mondogatta, hogy semmit se kell fizetni, néha beszállsz a kajába. A néha beszállás úgy volt, hogy havi 30.000 forint. Gázpalackot vetettek velem. Voltak szerszámaim, az orrom előtt adták el. Volt szivattyúm, az orrom előtt adták el, mert nem volt kajára pénzük. Mondták, hogy ne haragudj, valahonnan pénzt kellett keresni. Mondom kösz szépen, mit akarsz még elvenni tőlem.”

Az egyik áldozati interjúalanyunk összesen 12 évet töltött annál a családnál, akikkel így került kapcsolatba:

„Lomtalanítás volt, én kinn ültem egy fotelban. Odajött egy asszony, kérdezte, van-e hol aludnom. Mondom, itt kinn. Aztán elcsaltak. Hogy ilyen jó, meg olyan jó lesz. Hogy van szállás. Meg főznek. Bementem a kis oldalépületbe. Tényleg volt egy ágy. Áram nem volt benne. Meg egy szekrény. Az elején rendesek voltak. Főztek, meg minden. Mondtam, hogy nyugdíjas vagyok. Elkérték a kártyám. Egy hónapig jó volt. Utána kitaláltak mindent. Fát kellett vágni, fűvet lenyírtam. Szó szerint csicskázattak. A nyugdíjamat meg elvették. Adtak 2.000 forintot cigarettára, dohányra. Jó, főztek, meg adtak kaját. Csak hát dolgoztattak. Állandóan lomtalanításra jártak, hordták a bútorlapokat, azokat kellett összetörni. Fűvet nyírni. Rendet tartani.”

Az áldozatok élethelyzetét korábbi kutatások és tanulmányok is bemutatták. Barabás és szerzőtársai (2019) meghatározásában „a ház körüli rabszolgák nagyobb része férfi, és a fogvatartó házat körülvevő kertben vagy közeli szántóföldeken, erdőségekben dolgozik a haszon- és háziállatok körül, illetve mezőgazdasági munkákat végez, vagy tüzelőt gyűjt.” De Coll Ágnes és Tatár Erika (2020) úgy mutatja be a csicskáztatás tipikus áldozatát, mint aki a fogvatartóival „egy háztartásban él, ám nem étkezhet, nem érintkezhet közvetlenül velük. [...] A házat szélsőséges esetben sosem hagyhatja el, ha mégis, akkor csak a munkavégzéssel összefüggő okból (pl. vásárlás) és felügyelet alatt. A házi rabszolga állandó fenyegetésnek, sértegetésnek, lelki és fizikai bántalmazásnak az áldozata.”

A fenti leírásokat még két jellemzővel érdemes kiegészíteni: a sanyarú lakhatási körülményeket jól érzékelteti az alábbi, tipikusnak mondható elbeszélés:

„Télen nagyon hideg volt. Vakolatlan épület. Vacak kályha volt. Ha fújt a szél, visszafújta a füstöt. Mert kis kémény volt. Jó, amíg rakja az ember, addig jó. De volt, hogy reggelre megfagyott a víz, kásás lett az ágyam mellett. Olyan hideg volt. Fürödni nem... Mosni kézzel. Meleg víz se volt nagyon.”

Elmondható továbbá, hogy az áldozatok sok esetben nincsenek bezárva, közvetlen környezetükben szabadon mozoghatnak. Így alkalmi munkákat tudnak vállalni, és esetenként a szociális alapellátás szolgáltatásait is igénybe tudják venni.

A kilépés ellen ható tényezők

Az áldozati létből való kilépést több olyan tényező nehezítette meg, amit az alábbiakban foglalunk össze. A **családi és rokoni támogató kapcsolatok hiánya** miatt a munkacélú kizsákmányolás áldozatai úgy érezték, hogy önálló életvezetésre képtelenek. Ahogy azt az egyik interjúalanyunk megfogalmazta:

„[m]egfordult a fejemben, hogy eljöjjenek. Sokszor. Aztán mégis maradtam. Nem volt hova menjek. Semmi ismerős nem volt. Se testvér, se rokon. Inkább maradtam.” A kilépés ellen hatott a **munkanélküliség, a pénzügyi tartalékok és a rendszeres bevétel hiánya is**.

Egy olyan interjúalanyal is sikerült kapcsolatba lépni a terepmunka során, aki épp ellenkezőleg, a **családjáról való gondoskodás kényszere** miatt fogadta el a kizsákmányoló körülményeket. Ebben az esetben is az alternatívák hiánya magyarázta az áldozati létben való maradást: „[n]em mehettem volna máshova dolgozni, mert én akkor úgy repültem volna a szállásról, a gyerekeim és a párom is. Család miatt nagyon nehéz talpra állni. Olyan, mintha nyakig léptem volna a szarba. Csak a gyerekeimet tartom, hogy bele ne essenek. Addig kúsztam felfele, másfél évig, míg ki nem jövök. De abban a másfél évben azt csináltak velem, amit ők akartak. Ha ide tettek, ott kellett, hogy álljak. Ha menj a sarokba, akkor nekem a sarokba kellett állnom.”

A kilépést akadályozó tényezők körében fontos az **ellátórendszerrel kapcsolatos információhiányt** is megemlítenünk. Az áldozatoknak jellemzően még akkor se volt tudomásuk a segítő szolgáltatásokról, ha a segítséget nyújtani képes intézmények a közvetlen közelükben voltak. Az egyik áldozat például így tekintett vissza erre az időszakra: „[a]kkor még nem hallottunk erről a szociális otthonról. Akkor még nem volt ilyen ismeretségünk. Azt se tudtuk, hogy ez van. Most már... Ha tudtam volna, hogy ez itt van, azonnal mondtam volna, hogy mindjárt el is megyek!”

A házi rabszolgaság áldozatai gyakran **izoláltan** éltek, a kizsákmányolóktól független szociális kapcsolataik beszűkültek (illetve olyanokra terjedtek ki, akik nem tudtak vagy nem akartak segíteni a kilépésben). Emellett az elkövetők gyakran ellenőrizték, felügyelet alatt tartották áldozataikat.

Sok áldozatnak komoly félelmei voltak, hogy szökésük esetén a kizsákmányolók **megtalálják és bántalmazni fogják** őket. Egy vidéki városban készített interjúink során például reális veszélynek látták beszélgetőtársaink azt, hogy sikertelen kilépési kísérlet esetén a csicskákat kizsákmányolóik akár meg is ölhetik.

„Ha nem sikerül eljönnöm, akkor lehet, hogy a trágyába lennék vagy a ló hasában. Ilyen történetek voltak. Olyan, hogy megdöglött a faszi, és felvágta a lovat és belevarrták a csicskát.”

„Mondták, hogy még ma menjek, nehogy visszafogjanak, megtaláljanak, betuszkolnak a kocsiba, aztán nem engednek el. Mert hallottam olyat is, hogy volt ember, aki nem fogadott szót, vagy a trágya alá került, vagy a kútba feldarabolva.”

Interjúalanyaink szerint kizsákmányolóik **elhitették velük, hogy bárhova menekülnek, meg fogják találni őket**. Érdemes megemlíteni, hogy a csicskáztatás áldozatai számára nem reális lehetőség az ország más területeire való elköltözés. Így ők egy ilyen fenyegetés esetén jóval kiszolgáltatottabbnak érzik magukat.

A házi rabszolgaság által különösen fertőzött vidéki településeken a kizsákmányolás a **helyi közösség, szomszédság és esetenként a hivatalos szervek képviselőinek szeme előtt zajlott**, jelzésre és menekítésre mégis elvélve került csak sor. Ez egyrészt annak tudható be, hogy a közvetlen környezetben élők a kizsákmányolókra sokszor úgy tekintettek, mint akik egyfajta szociális tevékenységet végezve felkarolják az elesetteket. Másrészt a munkacélú kizsákmányolás jellemzőivel és az ellátórendszerrel kapcsolatos információhiány is közrejátszott a jelzés elmaradásában.

Ezen a ponton érdemes utalni arra a történetre, amikor egyik interjúalanyunkat munkacélú kizsákmányoláshoz kapcsolódó feljelentés miatt felkeresték a rendőrök. Az áldozati létben összesen 12 évig élő beszélgetőtársunk így emlékezett vissza az esetre: *„[e]gyszer kijöttek a rendőrök, mert valaki beszólt a rendőrségre. Betelefonált valamelyik rossz akarójuk. Hogy engem fogva tartanak. Kijöttek. Kérdezték, hogy tényleg fogva van tartva. Mondom nem, kiengedtek, láttak már, cigiért elmentem, ezért-azért. Akkor még tudtam biciklizni. Nem voltam bezárva. Nem-e tartanak fogva. Akkor elmentek.”* Ebben a szituációban is tehát a **munkacélú kizsákmányolás jellemzőivel kapcsolatos információ hiánya** magyarázta az intézkedés elmaradását.

Tipikusnak mondható továbbá, hogy a kizsákmányolók különböző eszközökkel (kérés, zsarolás, fenyegetés stb.) hozzáférnek az áldozatok szociális transzfereihez. Mindez jól ismert volt a közösségben élők számára, akik jelzést mégse tettek.

„Nem volt pénzem se. A nyugdíjat kártyára kaptam, de azt ki tudták ők venni. A lábpénz postára jött...ők vették fel. Odaadta nekik. Jött a postás, aláírtam, oszt már ott voltak, akkor már ők is kaptak. Ugyanakkor kaptak családit. Egyszerre jött. Én aláírtam. De egyből ők vették el. Ott voltak a nyakamon.”

„Nekem jött a nyugdíj, de ők vették fel. Ezen én is csodálkoztam abban az időben...hogy a postás odaadja más személynek. A kézbesítő. Ez 2-3 éven keresztül így ment. Ők írták alá, és ők is vették fel. Ők intéztek mindent.”

Mivel az áldozatok **gyakran nem jutottak hozzá az őket megillető szociális transzferekhez**, így értelem-szerűen a **meneküléssel járó költségeket sem tudták miből fedezni**. A menekülést tovább nehezítette, hogy a kizsákmányolók gyakran elzárták az áldozatok személyi okmányait és bankkártyáját is.

Végezetül lényeges körülmény a házkörüli rabszolgák **alkoholfüggősége**. A kizsákmányolók jellemzően visszaélnék az áldozatok függőségével, amit az évek során maguk is próbálnak elmélyíteni. Mindez minimalizálja a szökés esélyét, mivel a függő áldozatok inkább választják a szabad alkohol-fogyasztással járó áldozati státuszt, mint hogy olyan intézményben éljenek tovább a későbbiekben, ahol az alkoholfogyasztás nem megengedett.

A kilépést segítő tényezők

Ahogy a szakértői interjúkból is kiderült, a kilépéshez rendszerint a **megszokotthoz képest is durvább bánásmód** adott lökést. Volt, aki akkor szökött meg fogvatartóitól, amikor fűtés és vízellátás nélküli épületbe helyezték át. Másnál a korábban megígért étel, kávé, cigaretta és munkabér maradt el, ami miatt egy idő után *„betelt a pohár, eljutottam a tűróképességem határáig”*. Megint másnál a fizikai bánásmód jelentett fordulópontot.

A másik kilépést segítő tényező a **külső segítség**, illetve a külső segítséggel kapcsolatos **információhoz** való hozzájutás volt. Az alábbiakban két meneküléstörténet kezdetét idézzük.

„Az egyik gyerek mondta, akivel laktam, hogy van a faluban a [intézmény neve], próbáljak oda elmenni, hátha ott befogadnak. Akkor ők befogadtak. Pont volt egy szabad hely, még aznap. Úgy szökötem el. Mondtam a többieknek, hogy ne szóljatok, hogy eljöttem, azt se mondjátok, hogy hova mentem.”

„Elment munkánélküli segélyéért. Kiközvetítették a [intézmény neve]. Hála Istennek. Ott meg az volt a szerencsém, hogy kellett két segédmunkás, emiatt engem kiemeltek. Innentől kezdve kezdődött el a buli. Felfigyeltek rá, hogy egész jól dolgozom. És végül is ők hoztak el.”

A szociális, támogató tevékenységet végző szervezetek mellett még a rendőrség fellépése adott lehetőséget a kilépésre, ahogy arra a korábbiakban már utaltunk.

A hatóságokkal és az ellátórendszerrel való találkozás

Kutatásunk során a korábban házi rabszolgaságban érintett áldozatokhoz jellemzően az alábbi intézményeken keresztül jutottunk el:

- védett házak,
- hajléktalanellátás intézményei,
- tartós bentlakást biztosító szakellátó intézmények.

A fentiek közül egyedül a védett házakban élők között talákoztunk néhány olyan személlyel, akinek az esetében feljelentés történt, büntetőeljárás indult. Az esetek döntő többségében azonban – az áldozatok kifejezett kérése miatt – mindegyik nem került sor. Valószínűleg ez magyarázza, hogy interjúalanyaink körében a formális áldozatazonosítás jellemzően nem történt meg (illetve akinél történt is ilyen, az nem tudta felidézni, hogy pontosan mivel járt).

A rendőri eljárást az összes érintett pozitívan írta le. Ugyanakkor a feljelentést tett kevés számú áldozat (vagy azok, akiknek az ügyében eljárás indult) szinte kivétel nélkül panaszkodtak az elhúzódozó folyamatra és arra, hogy számukra az ügy kapcsán információ nem érhető el.

Az érintettek mindegyike pozitívan nyilatkozott az ellátásukat, gondozásukat felvállaló intézményekről és az ott dolgozók munkájáról. A házi rabszolgaság áldozatai számára az intézményi ellátás kivétel nélkül ugrásszerű életmód-javulást jelentett.

Az intézményi ellátás esetében szinte kivétel nélkül sor került a(z)

- lakhatás biztosítására,
- hivatalos iratok pótlására,
- orvosi ellátás biztosítására,
- munkalehetőséggel kapcsolatos tájékoztatásra,
- esetenként a közhasznú foglalkozás keretében történő foglalkoztatásra,
- gyermekesek esetében ruha, játékok biztosítására.

Pszichológusi segítség igénybevételéről jóval kevesebb interjúalanyunk számolt be. Pedig a kevés pszichológushoz járó interjúalanyunk visszajelzése szerint ez a szolgáltatás kiemelten fontos tud lenni.

„Nekem sok régi dolgom volt, ami nagyon fáj. Ahogy jártam ide a pszichológushoz, én egyre felszabadultabb lettem, és négy hónap múlva láttam, hogy az egyik szakember profizik [megjegyzés: építőipari szakmunka elnevezése], hogyan teszi fel a gipszkartont. Nekiálltam én is, csináltam. Nekem ez szeget ütött a fejembe, hogy én is tudom azt a munkát, amit a szakember. Odamentem a főnökömhöz, és megkérdeztem, hogy nem emelne-e órabérben 200 forintot, tenné-e rá. Mondta, jó van, rendben. Ezt is ennek a férfi csoportnak köszönhetem.”

Csak néhány beszélgetőtársunk jelezte, hogy számára problémát jelentettek a lakótársakkal kialakult konfliktusok, amelyekre az eltérő életmód és esetenként az alkoholfogyasztás miatt került sor.

A külföldi kényszermunkában érintett áldozatok egyedi jellemzői

Az áldozattá válás folyamata

Hazai szerzők előttünk már részletes leírást adtak a külföldi kényszermunkában érintett áldozatokról. Toszeczy Renáta és De Coll Ágnes (2014) kényszermunkának tekint minden olyan munkát, amire az áldozat **nem önként jelentkezett**, és amit **büntetéssel való fenyegetés terhe alatt** végeztetnek. A szerzők kényszermunka áldozatának tekintik azokat is, akiket **túlóráztatnak, bántalmaznak, fenyegetnek, bezárnak és/vagy irataikat elveszik**. De Coll Ágnes és Tatár Erika (2020) a külföldi kényszermunka esetén megfigyelhető jellemzők között (a fentiekben felsoroltakon kívül) még nevesítik a munkaszerződés hiányát is. Hasonló jellemzést adott a külföldi kényszermunkáról Ungureanu és szerzőtársainak tanulmánya (2012). Nyugat-Európában elsősorban az építőiparban, a mezőgazdaságban és a gyárakban fordult elő férfiak munkacélú kizsákmányolása (IOM, 2018).

A terepmunka keretében felkeresett interjúalanyok körében is **makro-társadalmi jellemzők** (szegénység, munkanélküliség, hajléktalanság) járultak hozzá az áldozattá váláshoz. Ennek a célcsoportnak az esetében azonban már megjelennek a Berkes és szerzőtársai (2017) által nevesített **ösztönző tényezők** („pull factor”) is. Sokan a magasabb jövedelem, a jobb élet reményében próbálták munkát találni a Nyugat-Európai országokban. Illetve talákoztunk olyanokkal is, akik (mint taszító tényező) **saját traumatikus élményeik és magánéleti kudarcuk miatt** döntöttek úgy, hogy szerencsét próbálnak külföldön, ahogy erre a jelenségre Sebestyén Árpád tanulmánya (2020) is felhívta a figyelmet.

Interjúalanyaink mindegyikére jellemző volt, hogy **informális kapcsolatrendszerükben felbukkanó személyek támogatásában bíztak**. A célországba való megérkezést követően derült csak ki számukra, hogy a még Magyarországon megígért munkavégzés és lakhatás körülményei nem felelnek meg a valóságnak. Az eredetileg támogatást biztosító személyek ekkor már sokszor elérhetetlenek voltak, a későbbi áldozatoknak egyedül kellett boldogulnia az idegen környezetben. A házi rabszolgaság esetében megfigyelt áldozattá válási folyamat ebben az esetben is működni látszik: az áldozatok ugyanis szorult helyzetükben kénytelenek voltak elfogadni olyan felajánlásokat, amelyek a későbbiekben a kiszolgáltatottságukat csak tovább fokozták. Élet- és munkakörülményeik egyre nehezebbé váltak, ekkor már megjelent a velük szemben alkalmazott fizikai és lelki agresszió, illetve fenyegetés is.

A kilépés ellen ható tényezők

A külföldi kényszermunka áldozatai számára is **több körülmény együttese nehezíti meg a menekülést**, melyek átfedést mutatnak a házi rabszolgaság kapcsán azonosított gátló tényezőkkel.

Az EU Alapjogi Ügynökségének jelentése (2015) már rámutatott a külföldi kényszermunka áldozatainak esetében megfigyelhető **izolációra**, ami az idegen nyelv ismeretének és a szociális kapcsolatoknak a hiánya miatt alakul ki. A jelen kutatás keretében felkeresett interjúalanyok hasonló nehézségről számoltak be. Mindez kiegészült a fogadó ország törvényeivel és szociális ellátórendszerével kapcsolatos információhiánnyal: az érintettek nem tudták, hogy menekülés esetén kit kereshetnek fel, kitől kérhetnek segítséget.

A kizsákmányoló fizikai és lelki bántalmazása **megtorpte az áldozatok önértékelését és önbizalmát**. Egyre kisebb esélyt láttak arra, hogy képesek elmenekülni és önálló életet élni.

Szélsőséges esetben a kizsákmányolókat által **elvett okmányok és bankkártya**, valamint a **megtakarított pénz hiánya** is nehezítette a menekülést. Itt érdemes megemlíteni, hogy a pénzhiányhoz esetenként az is hozzájárult, hogy a kizsákmányolókat olyan magas összeget számoltak fel a lakhatásért, amit az áldozatok alacsony munkabérükből nem tudtak kifizetni. Mindennek köszönhetően az áldozatoknak saját megtakarításuk és készpénzük nem volt, hiszen azt a lakbér felemésztette.

Többen jelezték attól való félelmüket, hogy **szökésüket követően kizsákmányolóik megtalálják** és (újra) bántalmazni fogják őket. Volt, aki attól tartott, hogy menekülése esetén ha őt személy szerint nem is találják meg, Magyarországon élő családtagjait érheti bántódás.

A függőség a külföldi kényszermunkában érintettek esetében is megjelenik, bár esetükben már a **kábítószerek-használat** jellemző inkább. A kizsákmányolókat maguk is droggal látják el áldozataikat, akik így inkább mondanak le a meneküléssel kapcsolatos terveikről.

A kilépést segítő tényezők

A külföldi kényszermunka áldozatai jellemzően a **munkavégzés és a lakhatás körülményeinek drasztikus romlása**, esetenként a velük szemben megnyilvánuló **fokozódó agresszió** miatt döntöttek a szökés mellett. Talákoztunk emellett olyannal is, aki külső segítségnek köszönhetően tudott elmenekülni. Itt érdemes hangsúlyozni, hogy külső segítség lehet akár egy másik áldozat vagy éppen a szűk szociális kapcsolatrendszerben elérhető személy támogatása, bátorítása. A kilépése annak volt sikeresebb, aki rendelkezett valamilyen pénzügyi tartalékkal, személyi okmányai a birtokában voltak, és harmadrészt ismert olyan személyt vagy helyszínt, akinél vagy ahol a szökést követően lakni tudott.

Az ellátórendszerrel való találkozás

Interjúalanyaink döntő **többségében nem került sor áldozatazonosításra**. Mivel a bűncselekmény helyszíne külföldön volt, a kizsákmányolókról és az esetleges büntetőeljárásról szinte senki nem rendelkezett információval. A korábbi áldozatok döntő többsége a beszélgetések időpontjában már önálló életet élt. Védett házas elhelyezést jellemzően nem vettek igénybe, a szociális ellátórendszer különböző intézményeivel nem kerültek kapcsolatba.

Gondolatok az áldozattá válás elkerüléséről

A kizsákmányolás formájától függetlenül azok a tényezők, amelyek interjúalanyaink szerint az **áldozattá válás elkerüléséhez** hozzájárulhatnak. Különösen fontos (lenne)

- **a biztos lakhatás és jövedelem;**
- egy egészséges mértékű gyanakvás, hogy még a kiszolgáltatott helyzetben lévők **se bízzanak ismeretlenek felajánlásában**. Ahogy valaki megfogalmazta: „*az a legfontosabb, hogy ne álljon szóba velük. Akármit ígérnek, nem így lesz. Dolgoztatni fogják, elveszik a pénzét. Akármit mondanak, ne hallgassanak rájuk. Inkább forduljanak máshoz.*”
- Az **okmányok és a bankkártya megőrzése** (illetve a PIN kód titokban tartása);
- **előzetes információk kérése a munkavégzés és lakhatás jellegéről, feltételeiről;**
- az áldozatokat támogató **ellátórendszerrel és a kizsákmányolás természetével kapcsolatos információhoz való hozzáférés.**

Az áldozatok jövőképe

A külföldi kényszermunkában érintett áldozatok körében óvatosan optimizmust tapasztalunk a jövőt illetően. Ebben a célcsoportban a **magasabb iskolai végzettség, a fiatalabb életkor és a munkapasztalat** miatt nagyobb az esély a munkaerő-piaci integrációra, a biztos megélhetésre és az önálló életvitelre.

A házi rabszolgaságban érintettek esetében a jövőkép már kilátástalanabb. Az idősebb, aluliskolázott, sokszor rossz fizikai és mentális állapotban lévő áldozatok számára a munkalehetőségek igen korlátozottak, így az önálló lakhatás finanszírozása is szinte reménytelen. Rokoni, családi kapcsolatok hiányában ezek a személyek jellemzően csak saját magukra számíthatnak. A pénzügyi nehézségeket esetenként tetézi a volt kizsákmányoló által (az áldozat nevére felvett) **hitel**. Az egyik interjúalanyunk például arra panaszkodott, hogy „220.000 forintos telefont vettek. Elmentünk egy boltba, ahol megvették őket az én nevemre. Nem lett fizetve. Idáig vonták a 33%-ot...Most már kiszámoltam, már majdnem egy milliónál vagyunk és még nem áll meg. Most zárolták a nyugdíjamat, elvették a mostani nyugdíjamat.”

Érdekes még az akár több évig, évtizedig tartó áldozati léttel járó **traumákról** is említést tenni. Volt, aki poszt-traumás szindrómája miatt látta bizonytalannak munkaerő-piaci elhelyezkedését. Végül találkoztunk olyannal is, aki kizsákmányolói miatt nem tud visszaköltözni korábbi lakhelyére, mivel a csicskázatók még mindig az adott településen élnek.

A fenti okok miatt a **védett házas, illetve a tartós lakhatást biztosító intézmények** szolgáltatásai **létfontosságúak** az áldozatok nagy része számára. Azok nélkül jó eséllyel a mélyszegénység fenyegetné az érintetteket, ami miatt az **újboldi áldozattá válás is reális veszélyként** jelenik meg.

5. FEJEZET

| JAVASLATOK

Az interjúk elkészítése során szakértői interjúalanyaink számos fejlesztési javaslatot megfogalmaztak, illetve reflektáltak az európai jó gyakorlatokat bemutató gyűjtésünkre. Az alábbiakban, mintegy lezárásként összesítjük a kutatómunka végétével megfogalmazható szakpolitikai javaslatokat, hat nagyobb téma köré rendezve.

AZ ÁLDOZATOK AZONOSÍTÁSA ÉS IRÁNYÍTÁSA	
1	Szükséges a munkacélú kizsákmányolás áldozataival potenciálisan kapcsolatba lépő szakemberek érzékenyítése, az emberkereskedelem jelenséggel kapcsolatos információk átadása . Ennek legfőbb eszköze, ha a képzési programokban nagyobb teret kapna a téma ismertetése. Az emberkereskedelemhez kapcsolódó tudatosság erősítése a jogi tanácsadást biztosítók körében is kiemelten fontos, például a traumatizált helyzet jellemzőiről, az áldozatok önérdékvényesítési nehézségeiről.
2	Kiemelten fontos olyan lakossági információs kampányok indítása, amelynek keretében a munkacélú kizsákmányolás jellemzőivel és a támogatást biztosító intézményrendszerrel kapcsolatos ismeretek átadására kerül sor. Mindez a kizsákmányolással kapcsolatos jelzések számának megemelkedéséhez, így a látencia mérséklődéséhez vezetne.
3	Az áldozattá válás elkerüléséhez és az áldozati létből való kilépéshez járulhat hozzá, ha a (potenciális) áldozatok is rendelkeznek információval – úgy a munkacélú kizsákmányolás jellemzőiről, mint a segítségnyújtást biztosító ellátórendszerrel. A korábbiakban említett javaslatok megvalósulása ehhez a célhoz is hozzájárulna.
4	Szükséges az intézményi együttműködések fejlesztése , ennek érdekében az áldozatirányítás protokolljának kidolgozása.
5	Az áldozatirányítás hatékonyságát nagymértékben javítaná, ha sikerülne megoldást találni az áldozatok utaztatására . A szakértők elképzelhetőnek tartották kifejezetten az áldozatok szállítására szakosodott civil szervezet, intézmény vagy (már meglévő szervezeten belüli) egység létrehozását.
6	Fontos lehet olyan szakemberek alkalmazása, akik (megyei vagy regionális szinten) a munkacélú kizsákmányolás áldozataival foglalkozni hivatott intézmények munkáját koordinálják , emellett edukációs feladatokat is ellátnak.
ÁLDOZATI STÁTUSZHOZ KAPCSOLÓDÓ PÉNZÜGYI JUTTATÁSOK	
7	A szakértők egy része fontosnak tartotta, hogy a munkacélú kizsákmányolás áldozatai akkor is hozzáférjenek az állami kárenyhítéshez, vagy legalább az azonnali pénzügyi segélyhez , ha ügyükben feljelentés nem történt, büntetőeljárás nem indult. Ugyancsak előremutató lenne meghosszabbítani a fenti támogatások igénybevételéhez kiállított igazolás benyújtásának 15 napos határidejét.
A VÉDETT HÁZAS ELHELYEZÉS KAPCSÁN	
8	A megkérdezett szakértők jelentős része fontosnak tartaná kizárólag munkacélú kizsákmányolás férfi áldozatait fogadó védett szálláshelyek kialakítását, állami finanszírozását.
9	A szakmai munka minőségének garanciáját jelentené az áldozatok ellátásának elveit és módszertanát részletesen kifejtő protokoll kidolgozása, egységes alkalmazása.
10	Interjúalanyaink szükségesnek látták a védett házak finanszírozásának újragondolását és ennek keretében az elérhető állami normatíva emelését. Nemkülönben fontos, hogy a védett házak állami forrásaikhoz időben jussanak hozzá – megfelelő finanszírozás nélkül a munkacélú kizsákmányolás áldozatai által igényelt folyamatos és intenzív személyes támogató munka csak korlátozottan biztosítható.

11	Fontos a trauma-tudatos szemlélet erősítése, ennek keretében a trauma feldolgozására specializálódott pszichológusok alkalmazása. Fontos továbbá, hogy minden áldozat részesüljön pszichológiai támogatásban, még akkor is, ha ezt az érintett kifejezetten nem igényelte.
12	Érdemes hangsúlyt helyezni az alacsonyküszöbű szolgáltatások fejlesztésére is, azon áldozatokra tekintettel, akik nem kívánnak védett szálláshelyre költözni. Az ilyen szolgáltatások például a külföldi kényszermunkában érintett, de már Magyarországon élő (és biztonságos lakhatással rendelkező) áldozatok számára lennének kiemelten hasznosak. A személyes kapcsolattartás és támogatás akár a 6. pontban említett területi koordinátorok feladatkörébe is tartozhatna.
SAKMAI EGYÜTTMŰKÖDÉS FEJLESZTÉSE	
13	A szakemberek előremutatónak látnák olyan fórumok kialakítását (akár a meglévő keretek bővítésével), amelyek több lehetőséget biztosítanak a szakmai egyeztetésre , vitára, esetmegbeszélésre.
REINTEGRÁCIÓ	
14	A sikeres reintegráció érdekében interjúalanyaink indokoltan látták a védett házas elhelyezés időtartamának , illetve a kiléptető házak (és az ott dolgozók) számának az emelését . A lakhatási problémákra további választ adhat munkásszállók és/vagy támogatott lakhatási programok állami finanszírozása.
15	Jelentős igény mutatkozik a szisztematikus utánkövetés kialakítására. Ez a visszajelzések alapján az áldozatokon túl a szakemberek életét is megkönnyítené. Ahogy valaki megfogalmazta: <i>„Sokszor mi is odaveszünk kicsit. Találkozunk nehéz esetekkel, és akkor nehéz elengedni. Sok esetben másik szerv szárnyai alá fognak tartozni, és nagyon fontos lenne, ha kaphatnánk visszacsatolást, hogy igen, őt sikerült megtartani. Hogy kicsit érezzük azt, hogy van értelme a munkánknak.”</i>
16	Az áldozatok társadalomba való visszatéréséhez jelentős segítséget adna a munkaerőpiaci integráció fokozott támogatása , állami támogatással működő védett munkahelyek létrehozása. Hiszen <i>„nem tartható fenn a reintegrációs sztori, ha nincs munka”</i> , ahogy az egyik interjúalany fogalmazott. Többek szerint ez a fajta támogatás sokszor csak akkor érheti el a célt, ha szociális munkás is folyamatosan segíti a reintegráció kapcsán felmerülő problémák megoldását.
17	Dedikáltan emberkereskedelem áldozatai részére kialakított férőhelyek a szociális ellátórendszer különböző gondozást nyújtó intézményeiben (pszichiátriák, idősek otthonai). A cél kettős: a védett házak lehetőségeit meghaladó, speciális igényű áldozatok kezdeti elhelyezése, az idős áldozatok „kigondozásának” megkönnyítése. Javasolt emellett olyan irányelvek és protokollok kidolgozása, amelyek az említett intézmények szakembereit segítik az emberkereskedelem áldozataival végzett munka tekintetében.
A KUTATÓCSOPORT ÁLTAL ÖSSZEGYŰJTÖTT JÓ GYAKORLATOK KAPCSÁN	
18	Kirendelt ügyvéd biztosítása az azonosítást követő legrövidebb időn belül. Az Áldozatsegítő Központokban bár elérhető jogi tanácsadás, ügyvédet az intézmény közvetlenül nem biztosít. Többen hangsúlyozták, hogy szükséges lenne egy, az emberkereskedelmi ügyekre specializálódott „rapid ügyvédcsoport” létrehozása, amelynek munkájában a témában jártas és a megkeresésekre gyorsan reagálni képes jogászok vennének részt, és elérhetőségeiket megkapnák az áldozatok egyből a menekítés után, illetve az azonosító beszélgetés alkalmával.
19	Ingyenes egészségügyi ellátás biztosítása azoknak az áldozatoknak is, akik nem rendelkeznek egészségbiztosítással. A védett házak szakembereitől kapott visszajelzések alapján a biztosított jogviszonyt ugyan el lehet intézni az áldozatok részére rászorultsági alapon, azonban azonnali ellátási igény esetén ez a késlekedés problémát okozhat, illetve nem jelent megoldást a védett házas elhelyezéssel nem élő áldozatok helyzetére.

IRODALOMJEGYZÉK

Kézikönyvek, monográfiák

- Barabás Ildikó, De Coll Ágnes, Mihalkó Viktória, Toszeczky Renáta (2019) A munkacélú kizsákmányolás megelőzésének és az áldozatok segítségének lehetőségei. Budapest: Konszenzus Alapítvány.
- Berkes Márton, Kis-Molnár Flóra, Marton András, Szabó Szilvia, Weidinger Brigitta (2017) Útmutató kiadvány az emberkereskedelem külföldi áldozatainak beazonosításához. Budapest: Bevándorlási és Menekültügyi Hivatal.
- De Coll Ágnes Ráhel és Tatár Erika (2020) Az emberkereskedelem jelenlegi helyzete Magyarországon. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft.
- De Coll Ágnes és Toszeczky Renáta (2014) A kilátástalanság valósága – munka célú kizsákmányolás Magyarországon („LUCIA Projekt”). Budapest–Bécs: Baptista Szeretetszolgálat.
- Sebestyén Árpád (2020) Az emberkereskedelem pszichológiai mozgatórugói. Fókuszban az áldozatok lélektani megélései, tapasztalatai. Budapest: Traumaközpont Közhasznú Nonprofit Kft.
- Nemzetközi Migrációs Szervezet (2013) Az emberkereskedelem áldozatai számára biztosított nemzeti integrációs programok és a gyakorlatban már bevált módszerek áttekintése. Paris: IOM.
- Ungureanu Romulus-Nicolae, Nicolae Maximilian, Tuncay Bianca, Dragota Cristina, Borghi Paola, Sebhelyi Viktoria, Burageva Sanija, Turza Mădălina, Burcea Marius és Ionescu Simona (2012): Nemzetközi tanulmány a kényszermunkával kapcsolatos emberkereskedelmi szakpolitikák sajátosságairól. Elérhető: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/ro_studiu_engleza.pdf

Jelentések, nemzetközi értékelések

- Assistance to Victims of Human Trafficking – Thematic Chapter of the 8th General Report on GRETA's activities (2019). Strasbourg: Európa Tanács
- Data collection on trafficking in human beings in the EU (2018). Luxembourg: Az Európai Unió Kiadóhivatala.
- Súlyos munkaerő-kizsákmányolás: az Európai Unió belül mozgó vagy ide érkező munkavállalók (2015). Bécs: Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA).
- Az Európa Tanács Emberkereskedelem Elleni Fellépéséről szóló Egyezménye Magyarország által történő végrehajtásáról szóló jelentés. Első értékelési kör (2015). Strasbourg: Európa Tanács.
- Az emberkereskedelemmel kapcsolatos online tudatosságról szóló jelentés (2018). Budapest: Nemzetközi Migrációs Szervezet.
- Compendium of good practices in addressing trafficking in human beings for the purpose of labour exploitation (2020). Strasbourg: Európa Tanács.
- Data collection on trafficking in human beings in the EU (2018). Brüsszel: Európai Bizottság.
- Data collection on trafficking in human beings in the EU (2020). Brüsszel: Európai Bizottság.
- Global estimates of modern slavery: forced labour and forced marriage (2017). Genf: Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO).
- Human Trafficking for the Purpose of Labour Exploitation – Thematic Chapter of the 7th General Report on GRETA's activities (2018). Strasbourg: Európa Tanács.
- Report on Trafficking in Human Beings 2010-2012 (2015). Luxembourg: Eurostat.
- UN Global Report on Trafficking in Persons (2018). Bécs: Az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala (UNODC).

Egyéb felhasznált források

Az emberkereskedelem elleni küzdelem kormányzati honlapja (a Belügyminisztérium szerkesztésében):

www.emberkereskedelem.kormany.hu

Az Igazságügyi Minisztérium EKAT adatbázisa (2021. áprilisi adatközlés)

Az Országos Kríziskezelő és Információs Telefonszolgálat (OKIT) weboldala: www.bantalmazas.hu

releváns jogszabályok a Nemzeti Jogszabálytárban

<https://english.wegwijzermensenhandel.nl/Protection>

<https://www.teamwork-against-trafficking-for-labour-exploitation.nl/examples>

<https://globalindex.worldbank.org>

<https://news.gallup.com/poll/236873/snapshot-confidence-courts.aspx>

<https://www.globalslaveryindex.org/2018/methodology/prevalence>

<https://www.globalslaveryindex.org/2018/methodology/vulnerability>

MELLÉKLETEK

A | Szakemberek körében alkalmazott interjúvázlat

Bevezetés

Bemutakozás. Kutatás háttere, célja. Interjú tervezett ideje. Anonimitás. **Interjúer! Fontos felhívni a figyelmet a beszélgetés elején, hogy a kérdések döntő többségében a munkacélú kizsákmányolásra és a férfi áldozatokra fókuszálnak!** (Ahol ettől eltérünk, ott arra felhívjuk a figyelmet.)

Interjúalany

Kérem, meséljen röviden az Ön munkájáról! Hogyan kapcsolódik Ön az emberkereskedelem elleni küzdelemhez? Mióta dolgozik a területen? Miért pont itt dolgozik, mi a motivációja?

Mikor és miért szokott Ön találkozni emberkereskedelem áldozataival?

Milyen más társszervezetekkel van együttműködése? Mikor lép kapcsolatba ezekkel a szervezetekkel és miért?

Áldozatok

Az Ön által támogatott áldozatok megközelítőleg hány százaléka volt férfi és hány százaléka nő? Van e tekintetben változás az elmúlt időszakban?

Ezek a férfiak jellemzően hol váltak áldozattá (**Magyországon, külföldön**)? Az emberkereskedelem mely formáiban voltak érintettek (**Lehetséges kategorizáció: munkacélú kizsákmányolás, szerződéses rabszolgaság, adósrabszolgaság, szexuális kizsákmányolás, szervkereskedelem, koldultatás, bűncselekményre kényszerítés, más**).

Tapasztalata szerint hogyan lehet leírni a munkacélú kizsákmányolás férfi áldozatait? Tipikusan milyen társadalmi-gazdasági jellemzőkkel leírható férfiak válnak az ilyen típusú emberkereskedelem áldozataivá? (**Például lakóhely, kisebbségi lét, munkaerő-piaci helyzet, korábban már elszenvedett kizsákmányolás**). Milyen más jellemzőjük van ezeknek az áldozatoknak? Miért pont ők lesznek áldozatok?

Spontán kérdés: Hogyan válnak áldozattá a férfiak? Tapasztalata szerint mik azok a lépések, amelyek az áldozattá váláshoz vezetnek?

Segített formában: Mennyire játszik szerepet ebben a folyamatban a(z)

- munkalehetőségekkel és a munkaerőpiaccal kapcsolatos nehézségek és korlátok,
- az emberkereskedelem egyes formáival és veszélyeivel kapcsolatos információhiány,
- anyagi nehézségek,
- adósság,

- a potenciálisan segítséget nyújtó szervek ismertségével, illetve elérhetőségével kapcsolatos információhiány,
- a család vagy a szűkebb értelemben vett közösség nyomása?

Összefoglalva: a fenti tényezők közül melyik játszik leginkább szerepet? És melyik legkevésbé?

Mi történik az áldozattá válást követően?

Az áldozati létből történő kilépésnek milyen állomásai vannak? Mi történik az áldozatok azonosítása után? A férfiak közül jellemzően kiknek és miért sikerül a kilépés? Kiknek és miért nem sikerül?

Ellátórendszer

(Csak azokra a területekre kérdezz rá, amire van rálátása az interjúalanyaknak!)

Milyen szervezetek azok, amelyek leginkább segítenek a kilépésben? Miért, hogyan képesek ezek a szervezetek segíteni? Hol lehetne fejleszteni a rendszer hatékonyságát? **Interjúer, figyelj a különbségre: 1. Áldozatazonosítás rendszere, 2. Áldozatoknak a segítő szervezetekhez történő irányítását biztosító hazai rendszer.** Tud esetleg jó gyakorlatokat nevesíteni?

Hogyan értékeli Ön az áldozatok védett elhelyezését támogató intézmények szolgáltatásait? Mennyire képesek ezek az intézmények az áldozatok igényeihez illeszkedő segítséget adni? Hol figyelhető meg hiányosság, azaz hol lenne szükség a rendszer fejlesztésére?

Megítélése szerint a különböző fenntartásban működő, védett elhelyezést biztosító támogató intézmények mennyire követnek hasonló szakmai elveket és módszertant? Milyen módszertan / szakmai elv tenné lehetővé az Ön megítélése szerint a hatékonyabb munkát?

Megítélése szerint az áldozatok utánkövetése mennyire sikeres? Mi az, amitől jól működik az utánkövetés? Mi az, ami rontja a hatékonyságát? Hol lenne szükség a rendszer fejlesztésére?

Megítélése szerint mennyire sikeres az áldozatok társadalmi reintegrációja? Mi az, ami segíti ezt a folyamatot? Mi az, ami hátráltatja, nehezíti? Hol lenne szükség a rendszer fejlesztésére?

Megítélése szerint a jogszabályi környezet mennyiben segíti a hatékony munkát az emberkereskedelem megelőzése és az emberkereskedelem elleni harc területén? Mik azok a jogszabályok és jogintézmények, amelyek fejlesztésre, átalakításra szorulnak?

Megítélése szerint mennyire sikeres az emberkereskedelem elleni küzdelemben részt vevő szervezetek együttműködése (akár hazai, akár nemzetközi viszonylatban)? Mi az, ami kifejezetten jól működik? Miért? Melyik az a terület, ahol nagyobb fokú együttműködésre lenne szükség? Miért?

Ellátórendszer – saját szempont

Mi az, ami személy szerint segítséget jelentene Önnek, hogy a munkáját hatékonyabban tudja végezni? Mire volna még szüksége? Mi jelenti számára a legnagyobb nehézséget a munkája során?

Jó gyakorlatok

A továbbiakban néhány, az emberkereskedelem áldozatait támogató gyakorlatot mutatok be röviden. Megítélése szerint ezek közül a jó gyakorlatok közül melyik alkalmazása lenne indokolt Magyarországon is? Kérjük indokolja választát: miért, illetve miért nem.

1. Az áldozatok elérésének, felismerésének jó gyakorlatai

- A potenciális áldozatok aktív elérésének és felismerésének növelése különböző szereplőkön keresztül: munkaügyi felügyeleti ellenőrzések (beleértve a ház körüli munkások ellenőrzését), helyi szociális ellátók, utcai vagy egyéb szociális munkások, önkormányzat, egészségügyi szolgáltató, NGO-k (ha igen, milyenek).
- Kistelepülések roma közösségeit a potenciális segítő szervezetekkel összekötő roma mediátori hálózat kiépítése roma szakemberek képzésével és alkalmazásával.

2. Az azonosított áldozatok segítségének jó gyakorlatai

- Áldozat számára hosszabb ideig tartó védelem biztosítása akár védett szálláshely, akár rendőri védelem segítségével.
- Az áldozatok számára kirendelt védőügyvéd biztosítása a lehető leghamarabb (még azelőtt, hogy az áldozat nyilatkozna a hatóságokkal való együttműködéséről).
- Pénzügyi segélyhez való hozzáférés könnyítése és a pénzügyi segély felhasználási területeinek a bővítése.
- Jogi tanácsadást biztosítók körében az emberkereskedelemhez kapcsolódó tudatosság erősítése és az információhiány csökkentése (például a traumatizált helyzet jellemzőiről, az áldozatok önérdékvényesítésének a nehézségeiről).
- Áldozati státuszhoz kapcsolódó előnyök tudatosítása az érintettek körében.
- Ingyenes egészségügyi ellátás azoknak az áldozatoknak is, akik nem rendelkeznek eü. biztosítással.
- Reintegráció szisztematikus utánkövetése.
- Áldozatok munkaerő-piaci integrációjának támogatása (képzéssel, munkaadóknak nyújtott támogatással, gyakornoki pozícióval stb.).
- Az áldozat társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációja az áldozattá válás helyétől (illetve korábbi lakóhelyétől) távol.

Ön szerint a fenti gyakorlatok közül melyik megvalósítása lenne a legfontosabb? Miért?

És melyik az, amelyik megvalósítására nincs szükség? Miért?

Férfi áldozatok specifikumai

Az eddigiekben a munkacélú kizsákmányolás férfi áldozatairól beszéltünk. Hozzájuk képest

- az emberkereskedelem női áldozatait milyen társadalmi-gazdasági jellemzőkkel tudná leírni?
- miben más az áldozattá válás folyamata a nők esetében?

Megítélése szerint van különbség a férfi és női áldozatok között

- az áldozatazonosítás tekintetében?
- abból a szempontból, hogy milyen típusú szolgáltatásokat igényelnek? **(Külön kitérni a koedukált shelter kérdéskörére!)**
- abból a szempontból, hogy milyen támogató munkával lehet leginkább segíteni a reintegrációjukat?
- a sikeres és sikertelen reintegrációs utak szempontjából?

Összefoglalás

Összességében hogyan értékeli a magyar áldozatsegítő rendszer hatékonyságát? Mi az, ami jól működik? Melyik az a terület, ahol nem tud kielégítő szolgáltatást nyújtani? Van ötlete arra vonatkozóan, hogy az áldozatsegítés hatékonyságát miként lehetne növelni?

A jelenlegi védett házas elhelyezésen kívül milyen egyéb támogatási formák tudnák hatékonyan támogatni a munkacélú kizsákmányolás férfi áldozatainak a társadalmi reintegrációját (és az újbóli áldozattá válás elkerülését)?

Lezárás

B | Az áldozatok esetében alkalmazott interjúvázlat

Bevezetés

Bemutatkozás. Kutatás háttere, célja. Interjú tervezett ideje. Anonimitás. „Áldozat” definíció tisztázása.

Életút

Kérem, meséljen a gyermekkoráról! Hol éltek? Milyen lakókörnyezetben? Milyen anyagi helyzetben volt a családja? Hányan éltek gyermekkori családjában? Milyen iskolába járt? Hogy érezte magát ott? Hol volt az első munkahelye? Ezt követően hol helyezkedett el? Lett a későbbiekben saját családja / párkapcsolata? Hol élt(ek)? Milyen körülmények között? Miből volt jövedelme?

Az áldozattá válást megelőzően hol élt, kivel? Milyen körülmények között? Miből volt jövedelme? **(Interjúer, ha kiderül, rögzítsd: bántalmazó kapcsolat az életút során)**

Áldozati életút

(Csak védett szálláshelyek esetén)

Kérem, mesélje el, hogyan került erre a védett szálláshelyre. Kezdje az elején a történetet, azaz azzal az időszakkal, amikor áldozattá vált!

Interjúer, ezeket a témaköröket járd körbe akkor, ha nem tér ki rá:

Áldozattá válás és áldozati lét

- Áldozattá válás részletei: hol és hogyan vált áldozattá? Először történt ez (vagy ismételt volt)? Ki volt az, aki bevonta / felajánlott valamilyen lehetőséget, ahol aztán áldozattá vált? Honnan ismerte ezt a személyt? Milyen érzései voltak ezzel a személlyel kapcsolatban?
- Az áldozati szerepben maradáshoz támogató tényezők (pl. adósság, kilátástalan élethelyzet, információhiány, saját bűnelkövetés feltételezése stb.).
- Áldozattá válással kapcsolatos tudatosság: mi volt az a pont, amikor felismerte, hogy áldozattá vált? Mit csinált, miután felismerte, hogy áldozat? Tudott / szeretett volna valakitől segítséget kérni? Kitől? Előfordult, hogy kapott volna segítséget, de azt inkább visszautasította? Miért?
- Kitérés a kilépést gátló (nyelvtudás hiánya, idegen környezet, kapcsolatok hiánya, intézményekkel szembeni idegenkedés, érzelmi függőség stb.) és segítő tényezőkre (szakmai segítség, család és ismerősök támogatása stb.).

Áldozatok azonosítása és irányítása

- Áldozatazonosítás: hol és ki azonosította? Hogy érezte magát az azonosító beszélgetés során? Mennyire bízott meg az azonosítást végző személyben? Kapott az áldozati státuszhoz kapcsolódó információt? Mit és kitől? Mennyi idő telt el az áldozattá válás és az azonosítás között?
- Védett szálláshelyre való eljutás körülményei.
- (Védő)üggyvéddel történő kapcsolatfelvétel: sor került rá? Mennyi idővel az azonosítás után? Milyen információt kapott?

Összességében mit mondana: miért vált Ön áldozattá? Hol volt az a pont, ahol még meg lehetett volna állítani ezt a folyamatot? Mit csinálna másképp ezután, hogy elkerülje az áldozattá válást?

Mi segítette leginkább a kilépést? És mi nehezítette?

Ellátórendszerben szerzett tapasztalatok

Kérem, meséljen arról, hogyan került be a védett szálláshelyre? Mi történt pontosan? Mi volt az, ami akkor bizalmat keltett Önben? Volt bármi olyan, ami Önnek szokatlan, ismeretlen vagy furcsa volt?

Hogy érezte magát, milyen állapotban volt akkor, amikor megérkezett a védett házba? Volt Önnek akkor bármilyen betegsége, egészségügyi problémája? **(FIGYELNI: szerhasználat)**

Mennyi ideje van itt a védett szálláshelyen? Az eltelt időszakot hogyan élte meg? Mi volt nehéz az Ön számára? Mi volt az, ami erőt adott?

Dolgozott ez idő alatt védett munkahelyen? **(Figyelem! Lehet, hogy más elnevezést használ az interjúalany!)** Mik a tapasztalatai a munkavégzés kapcsán?

Kapott bármilyen segítséget az itt tartózkodása alatt? Milyen segítséget? Mennyiben volt Ön számára hasznos ez a segítség?

Milyen hatása volt az áldozattá válásnak a (családi) kapcsolataira? Kapott segítséget a családi / baráti / munkahelyi / lakókörnyezeti kapcsolatainak helyreállításához?

Hogyan ítéli meg Ön a(z)

- biztosított szolgáltatásokat (családgondozás, pszichológiai tanácsadás, jogi tanácsadás, társadalmi reintegrációt segítő programok, munkahely találashoz nyújtott segítség),
- lakhatásának körülményeit,
- egészségügyi ellátását,
- a segítő szakemberek munkáját?

Megítélése szerint szükséges lenne itt bárminek az átalakítása / fejlesztése? Minek pontosan? Milyen módon?

Feljelentésre, büntetőeljárásra sor került itt tartózkodása alatt? Emberkereskedők elleni eljárásban együttműködött a hatóságokkal? Ha igen: mik az ennek kapcsán szerzett tapasztalatai?

Jövőbeli tervek

Tudja már, hogy a védett szálláshely elhagyása után hol fog élni? Kivel? Milyen körülmények között?

Van elképzelése arról, hogy hol fog tudni dolgozni / miből lesz jövedelme?

Mennyire optimista a jövőbeli életét illetően? Van esetleg valami, ami a későbbi élete kapcsán félelemmel tölti el?

Megítélése szerint mire lenne szükség ahhoz, hogy ne váljon ismét áldozattá? Megítélése szerint mire lenne szükség ahhoz, hogy az emberek ne váljanak emberkereskedelem áldozatává?

Kire számíthat a védett szálláshely elhagyása után? Ki segíthet Önnek? Kihez fordulhat akkor, ha bajban van?

Lezárás